

Ženska ljepota, odjeća i uljepšavanje: značenje i simbolizam u hrvatskoj književnosti od 16. do 19. stoljeća

Babić, Barbara

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:654563>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-02**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET U PULI

BARBARA BABIĆ

**ŽENSKA LJEPOTA, ODJEĆA I ULJEPŠAVANJE: ZNAČENJE
I SIMBOLIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI OD 16. DO
19. STOLJEĆA**

Završni rad

Pula, 2023.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET U PULI

BARBARA BABIĆ

**ŽENSKA LJEPOTA, ODJEĆA I ULJEPŠAVANJE: ZNAČENJE
I SIMBOLIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI OD 16. DO
19. STOLJEĆA**

Završni rad

JMBAG: 0303090268

Smjer: Hrvatski jezik i književnost, Engleski jezik i književnost

Kolegij: Hrvatska književnost romantizma i realizma

Mentorica: doc. dr. sc. Dubravka Dulibić-Paljar

Pula, 2023

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Barbara Babić, kandidatkinja za prvostupnicu hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, rujan 2023. godine

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Barbara Babić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Ženska ljepota, odjeća i uljepšavanje: značenje i simbolizam u hrvatskoj književnosti od 16. do 19. stoljeća* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljajući na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan 2023. godine

Potpis

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. TIPOVI ŽENSKOGA LIKA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI	2
3. JUDITA	5
3.1. Marko Marulić	5
3.2. O djelu	5
3.3. Žena junakinja, Judita	6
4. SUZE SINA RAZMETNOGA	13
4.1. Ivan Gundulić	13
4.2. O djelu	13
4.3. Idealna žena, žena grešnica i žena pokajnica	13
5. TENA	19
5.1. Josip Kozarac	19
5.2. O djelu	19
5.3. Tenina ljepota	19
5.4. Tenina propast	22
6. MELITA	30
6.1. Josip Eugen Tomić	30
6.2. O djelu	30
6.3. Fatalna žena Melita	30
6.4. Melitin raspad	33
7. ZAKLJUČAK	38
8. LITERATURA	40

1. UVOD

Tema ovog završnog rada je *Ženska ljepota, odjeća i uljepšavanje: značenje i simbolizam u hrvatskoj književnosti od 16. do 19. stoljeća*. Ideja ovoga završnoga rada je prikazati na koji način različite žene koriste svoju ljepotu, odjeću i uljepšavanje, ali i koje je značenje i simbolizam iza njihovog ponašanja. U svrhu rada, analizirana su sljedeća djela te glavni ženski likovi, *Judita*, *Suze sina razmetnoga*, *Tena* i *Melita*.

Ženski lik postoji u hrvatskoj književnosti od njezine pojave te nije neobično da se mišljenje i pisanje o ženskim likovima neprestano mijenjalo. Različita razdoblja donijela su i različite prikaze ženske naravi, odnosno postoje razdoblja u kojima su veličali žensku ljepotu i lik te razdoblja u kojima je žena prikazana kao čisto zlo. Stoga drugo poglavlje donosi tipologiju ženskog lika u hrvatskoj književnosti Božidara Petrača, koji daje detaljnu podjelu ženskoga lika kroz povijest naše književnosti te tumači na koji način se promatraju, opisuju i obrađuju ženski likovi u različitim djelima. U trećem poglavlju *Judita* je u djelu predstavljena kao junakinja koja svojom ljepotom i uz Božju pomoć spašava svoj narod. U nastavku slijedi detaljna analiza Juditine ljepote, odjeće i što određena odjeća predstavlja u određenim trenucima te u koje svrhe *Judita* koristi uljepšavanje i ukrašavanje. Nakon toga, u četvrtom poglavlju, predstavljena je žena u *Suzama sina razmetnoga* koja sina navodi na grijeh svojom fizičkom ljepotom. Uloga ženskoga lika je isključivo upropastiti muškarčevu, odnosno sinovu, dušu i moral te je prikazana kao zločesto i pokvareno stvorenje. Na kraju, odnosno u posljednja dva poglavlja ovog rada, analizirane su dvije fatalne žene, *Tena* i *Melita*, koje koriste svoju iznimnu ljepotu za osobno zadovoljstvo, manipulaciju i moć nad muškarcima. Fatalne žene imaju nekoliko karakteristike, koje će obilježiti *Tenu* i *Melitu*, a to su čarobna ljepota i fizički izgled, fatalnost, moć manipuliranja muškarcem te tragičan kraj. Obje doživljavaju fizičko urušavanje, *Tena* s ožiljcima nakon čega slijedi i psihičko urušavanje, zatim *Melita* koja gubi svoju ljepotu zbog trudnoće te također, doživljava psihičko urušavanje i završava u ludnici. Najvažnije je istaknuti kako opisi Juditine ljepote, odjeće i uljepšavanja koji su analizirani, Marulić koristi kako bi iskazao njezinu veliku kršćansku vjeru, hrabrost i nepokolebljivost te tako pomoću lika *Judite* želi pružiti uzor svome narodu i splitskim udovicama. Na kraju rada, slijedi zaključak o radu i provedenoj analizi, korištena literatura te kratki sažetak.

2. TIPOVI ŽENSKOGA LIKA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Božidar Petrač (1991: 348) proučava istinu o liku žene u hrvatskoj književnosti, zanima ga kako se govorilo ženi, kako se definiralo žensko pitanje i sami lik žene, njezino dostojanstvo i uloga te kako su pisci u različitim razdobljima opisivali njezin lik. Budući da je lik žene u hrvatskoj književnosti star kao i sama književnost, postoje dva stajališta prosuđivanja i promatranja problema žena u hrvatskoj književnosti: književno-povijesno i sociološko. Petrač (1991: 348) ističe kako je svako razdoblje hrvatske književnosti donijelo drugačije shvaćanje i razmišljanje o ženi i njezinoj naravi te kako ne postoji cjeloviti uvid u tipologiju ženskoga lika od početka književnosti.

U književnosti se do sredine 19. stoljeća njeguje ideja muškarca ratnika, odnosno „ideja o ženi kao njegovoj predodžbi“ (Petrač, 1991: 349), stoga se predodžba o ženi zasnivala na konceptu vjerne družice i majke s jedne strane te s druge strane nevjerne ljubavnice i prevrtljive osobe. Dakle, žena je prikazana ili kao ideal ili kao grijeh. Nadalje, razrada ženske psihologije i stvaranje lika žene kao razvijene individue javlja se pri kraju 19. stoljeća u romanima *Tena*, *Olga i Lina*, *Baruničina ljubav* i drugima. S pojavom realističkog romana događa se promjena u pogledu ženskih tipova i likova te se oblikuje pojedinačna ženska sudbina – ne više prema muškarčevoj predodžbi o ženi (Petrač, 1991: 349). Nakon brojnih različitih pristupa liku žene, žena kao muškarčeva predodžba i žena kao vlastita individua postaju osnovni tipovi u hrvatskoj književnosti od Marulića sve do suvremenog hrvatskog romana.

Dvije teme, žena kao majka i Djevica Marija, prisutne su u svakome razdoblju hrvatske književnosti (Petrač, 1991: 349). Lik žene prikazan kroz Mariju ne označava zlo, već je ona neprijatelj zla. Fališevac (2003: 118) ističe kako se u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti lik žene pozitivno ocrtavao samo u liku Bogorodice. U srednjovjekovnoj književnosti ženski lik uvijek je prikazan negativno, Fališevac (2003: 118) spominje *Tkonski zbornik* u kojem se žena uspoređena sa zmijom. Također, Delbianco (2006: 137) navodi kako se pomoću propovijedi proširio strah od „dijaboličke žene koja je preodređena za zlo i koja je Sotonin mamac za privlačenje muškarca u pakao“. Nadodaje kako su i svećenici doživljavali ženu kao opasnost te nisu ispovijedali žene koje su bile ukrašene nakitom, odjećom ili šminkom već samo žene koje su nosile skroman veo.

Delbianco (2006: 135) navodi dva pristupa prema ženi. Prvi je nježan odnos i potpuna divinizacija, gdje pjesnici uzdišu za lijepom i uzoritom *gospojom* te drugi, u kojemu se iskazuju odbojnost i sotonizacija žene.

Nadalje, hrvatski petrarkisti posvećuju stihove idealnoj ženi i *gospoji* te opisuju trenutak susreta s idealnom ženom, ljubavne muke i neostvarenje njihove ljubavi. Ostvaruje se u lirskom pjesništvu gdje prevladava ljubavna tematika i sami razvoj i stupnjevanje ljubavi. Takva žena predstavlja idealnu ženu, *gospoju* ili *donnu* te ona funkcionira kao posredništvo preko kojeg pjesnik ostvaruje transcendentalnu puninu (Petrač, 1991: 351).

Drugi je tip žene karakterističan za cjelokupnu stariju hrvatsku književnost, a razvio se u žanrovskim okvirima epskog i dramskog pjesništva. Razvija ju Marko Marulić stvarajući junačku ženu, koja se žrtvuje za zajedničku, ugroženu, nacionalnu stvar, *Juditu* (Petrač, 1991: 351). Lik Judite predstavlja ideal kreposti i pobožnosti. Petrač (1991: 351) navodi kako „epska vizija svijeta zahtijeva zrelu, sabranu, junačku ženu koja u sebi personificira sve vrijednosti i svojstva nacionalnog oslobođenja“ te tako lik petrarkističke *gospoje* i žene-anđela ne funkcionira. Isti se ne trivijalizirani i duboko klišeizirani tip lika žene-ratnice javlja potom u Gundulićevu *Osmanu* te Palmotićeve dramama.

U doba baroka ambivalentan odnos prema ženi je eskalirao, kako navodi Fališevac (2003: 122). Zbog toga je žena ili veličana do božanskih razmjera ili je prikazan još negativniji stav prema njoj. Javljaju se tri tipa ženskoga lika u hrvatskoj baroknoj književnosti te ih možemo povezati s trodijelnošću Gundulića i *Suzama sina razmetnoga (odrješenje, spoznanje i skrušenje)* gdje svaki dio pripada određenom tipu žene.

Prvi tip žene određen je petrarkističkim pisanjem, stoga je ona gospoja koja predstavlja nedostižnu ženu s magičnim osobinama. Nasuprot tome, imamo drugi tip koji predstavlja opasnost za pjesnika jer ona predstavlja kušnju koja pjesnika može navesti na grijeh. Slijedi treći tip žene, a to je žena pokajnica koja je prisutna u baroknim plačevima. Žena pokajnica prešla je od idealne žene, odnosno tip *gospoje*, do simbola svjetskoga zla, odnosno tip grešnice te na kraju u lik žene pokajnice (Petrač, 1991: 352).

U 19. i 20. stoljeću dolazi se do nove ideje o shvaćanju ženske prirode i žene općenito te ona postaje samosvojna individualnost. Pisac oblikuje ženski lik prema svojim nakanama, odnosno prema njegovom shvaćanju funkcije književnosti te su tako prisutna dva tipa ženskih likova. Kako bi se nastavilo idealizirati i sačuvati tip žene koja je prisutna kroz cijelu hrvatsku književnost, postoji tip žene majke, koja je čuvarica obiteljskog ognjišta i *femme fatale*,

odnosno fatalnu ženu (Petrač, 1991: 352). Fatalna je žena uvijek iznimno privlačna, predstavlja opasnost i prijetnju, predmet je muške erotske fantazije, razbojnica, odnosno predstavlja čistu suprotnost žene majke. Fatalna žena određena je moralnim dvojbama, potisnutim traumama i kompleksima. Upravo o takvim ženama pišu na primjer J. E. Tomić, M. Krleža i I. Aralica. Žena majka je krhka i nježna te nositeljica čistoće i nevinosti, što možemo vidjeti kod A. Šenoa, D. Šimunovića i S. Kolara (Petrač, 1991: 353).

3. JUDITA

3.1. Marko Marulić

Otac hrvatske književnosti, Marko Marulić, poznat je kao autor pjesama na hrvatskome i latinskome jeziku, zatim po svojim proznim djelima te se ostvario i kao prevoditelj. Marulić u prvom redu piše moralno-teološke i kulturnopovijesne rasprave, upute za kršćanski život, propovijedi, poeme, epove i kraće pjesme (LZMK: Marko Marulić). U svome književnom stvaralaštvu fokusiran je na širenje i tumačenje kršćanskog morala te domoljubnu zabrinutost zbog osmanskih osvajanja (LZMK: Marko Marulić). Napisao je *Instituciju*, *Evandelistar*, *Davidijadu* te mnogo drugih djela, no najviše je ostao zapamćen po Juditi.

Kako bi se dobio bolji uvid u Marulićev opis i njegov pogled na ženu, u radu ću se osvrnuti na nekoliko članaka. Parlov (2005: 294) započinje članak detaljnom analizom žena u crkvi do Marulića kako bi dao jasniji pogled u biblijsku tematiku koju Marulić obrađuje te iz koje pozicije Marulić polazi kada pišući o ženama. Smatra da su najveći utjecaj na njega imali sv. Jeronim i sv. Augustin, koji su pisali o ženidbi i ženi samo zbog napada na celibat i djevičanstvo. Marulić je smatrao kako je jedina svrha ženidbe rađanje potomstva te tako i ženu gleda jedino „u pogledu prokreacije, a time i u njenoj ulozi majke i odgojiteljice u obitelji“ (Parlov, 2005: 299).

Parlov (2005: 301) naglašava kako Marulić ne govori o ženi s prezirom, ali poput svoga učitelja Jeronima, prikazuje ženu kao izvor napasti za muškarca posvećenog Bogu. Parlov tako dijeli Marulićeve žene u četiri skupine: *Žena djevica*, *Žena udovica ili Judita*, *Žena udana ili Suzana* te *Žena obraćenica ili Marija Magdalena*.

3.2. O djelu

Najvažnije Marulićevo hrvatsko djelo je *Libar Marka Marula Splitsanina u kom se uzdarži historija svete udovice Judit u versih harvacki složena*, odnosno *Judita* koja je napisana 1501., a izdana 1521. Riječ je o židovskoj udovici i velikoj vjernici koja spašava svoj narod i grad Betuliju od asirske vojske i vojskovođe Holoferna. *Judita* je biblijsko-vergilijanski ep koji Marulić piše iz dva razloga. Prvi razlog jest da koristi starozavjetnu biblijsku priču o betulijskoj udovici Juditi kako bi napisao prvo izvorno, neprijevodno književno djelo na hrvatskome jeziku. Drugi razlog je taj da Marulić šalje svome narodu poruku. Budući da takva „nejaka

udovica (uz Božju pomoć) može učiniti takav podvig“, Marulić ukazuje svom narodu kako se i oni mogu oduprijeti Turcima (Delbianco, 2006: 143).

3.3. Žena junakinja, Judita

Judita je predstavljena kao čestita udovica koja iako ima priliku ponovno se udati, odbija to jer je ona predana Bogu i vjeri. Njezina vjera je nepokolebljiva te ona u Bogu pronalazi utjehu i hrabrost.

*Ti si onaj koji je dao čestitost svakomu njezinu djelu
i ljepotu njezinu tijelu s vrlinom čistoće.* (Marulić, 2021: 23)

*Doista su je mnogi vlastelini prosili,
ali ona je željela samo služiti Bogu.* (Marulić, 2021: 97)

Marulić pomoću žene udovice, odnosno Judite, govori ondašnjim brojnim splitskim udovicama da ostanu vjerne kršćanskoj vjeri i poziva udovice da žive u čistoći (Parlov, 2005: 303). Također, uočljiva je njezina ljepota i dobrota s kojom se nitko ne može mjeriti u gradu.

*Tada je u tome gradu živjela Judita,
koja je sve nadmašivala ljepotom i dobrotom i
koja je odlučila živjeti svoj život u čistoći
otkako je postala udovica.* (Marulić, 2021: 97)

Osim što je Judita živjela u čistoći, živjela je skromno i plemenito, pružala pomoć siromašnima te davala milostinju.

Svakako je važno istaknuti i *kostrijet ispletenu od struna* (Marulić, 2021: 97) jer je to prvi spomen odjevnog predmeta u djelu. No nositi kostrijet označavao je duboku žalost i poniznost pred Bogom jer je materijal grub i izazivao je iritaciju kožu.

*Tjelesne želje nastojala je suspregnuti
tako što je nosila kostrijet ispletenu od struna
i neprestano radila, tako da tijelo nema odmora,
te davala milostinju i pomagala siromašnima.* (Marulić, 2021: 97)

Kostrijet se spominje nekoliko puta u djelu te predstavlja važan eleme kasnije - *odjevena u kostrijet* (Marulić, 2021: 107) no u ovim stihovima gdje je Judita obučena u kostrijet predstavlja ženu udovicu, ženu vjernicu, ženu koja živi u čistoći što će se kasnije promijeniti.

Nadalje, postoji još jedna potvrda o njezinoj ljepoti i čistoći, odnosno kreposti.

Bila je po godinama mlada te lijepa i naočita,

ali je bila pravi cvijet kreposti... (Marulić, 2021: 99)

Naime, Holoferno počinje zauzimati Betuliju i stanovnici se planiraju predati, ali gradski knez Ozija moli narod da čekaju Božju pomoć još pet dana. Judita je žalosna jer se njezin narod želi predati, ali i bijesna što uvjetuju i iskušavaju Božju moć. Zatim govori svom narodu da trebaju biti ponizni i moliti se Bogu te da će u vjeri pronaći olakšanje i izbjeći nevolje. S time je Judita ulila nadu svome narodu. Judita kaže *pobrinite se da molite Višnjemu / da mi dopusti to izvršiti i da vodi moju ruku* (Marulić, 2021: 105) te tako njezin narod počne moliti za nju i za Božju pomoć dok se ona ne vrati. Judita odlučuje spasiti svoj narod te samim tim činom postaje junakinja jer je spremna i hrabra braniti svoj narod, a to sve čini zbog vjere u Boga

Delbianco (2006: 143) navodi kako Judita nije pasivna i ne čeka da se dogodi čudo, već djelotvorna junakinja koja odlučuje o sudbini svoga naroda. Kako bi spasila svoj narod od Holoferna i asirske vojske, Judita odlučuje zvesti Holoferna te se uređuje kako joj ne bi mogao odoljeti.

Zaslijepi ga, neka ga zahvati

mreža moje ljubavi i zamka očiju.

Kad progovorim, neka se moje riječi

zabiju u njegovo srce

i neka ga odmah omami velika ljubav,

tako da zauvijek ne zna gdje je. (Marulić, 2021: 111)

Judita moli Boga za milost i da joj da snagu kako bi u potpunosti dokrajčila Holoferna i spasila svoj narod, jer ona ne bi mogla ubiti Holoferna bez Božje pomoći.

Zatim, sljedeći stihovi sadrže brojne informacije o tome kako i na koji način Judita uljepšava svoj fizički izgled. Spominje se opet *kostrijet* koji sada skida sa sebe te njeguje tijelo *mirisavom mašću*. Nadovezujući se na prijašnju misao i važnost *kostrijeti*, žena udovica, žena vjernica,

žena u čistoći se sada mijenja i postaje žena zavodnica te tako iskorištava svoju ljepotu kako bi omamila Holoferna.

Nakon što je to izrekla, svukla je sa sebe kostrijet,

oprala tijelo vodom i namazala se mirisavom mašću. (Marulić, 2021: 114)

Nakon toga je ukovrčala kosu i napravila pletenice, obukla je *odjeću sa svim uresima* te *obula čizmice s podvezima*. Judita se uljepšala i pomoću nakita te je tako na ruke stavila zlatne vrpce, a na uši naušnice.

Splela je kosu, napravila uvojke,

uzela odjeću sa svim uresima i obukla se.

Ruke je ukrasila zlatnim vrpcama i uši naušnicama,

a na noge je obula čizmice s podvezicama. (Marulić, 2021: 114)

Nakon ovog stiha, Marulić daje još detaljniji opis fizičkog izgleda Judite. Ovdje je također uočljiv opis odjeće, no ta odjeća je sada raskošna, sadrži zlatne cvjetice i razne šare koje su sašivene po njoj, a napravljena je od svile. Osim raskošne odjeće, Judita se ukasila i raznim prstenjem od rubina, safira i bisera. Uz sve to, na bedrima je nosila i remen napravljen od zlatnih pločica.

Sjaje se pletenice za zlatnim žicama,

uvojci zvone trepetljikama,

bljište zlatni cvjetici na svilenoj haljini i različite brojne šare utkane po skutovima.

Blještavo se zacrveni rubin na prstima,

zaplavi se safir, zabijele se biseri na rukavima i prstima

te zasja na bedrima sav od zlatnih pločica

vješto skovan remen. (Marulić, 2021: 114)

Zatim slijede stihovi u kojima Marulić govori o Juditinoj ukrašenosti i o još većoj ljepoti koju joj je dao Bog. U stihovima govori koliko god bila velika njezina ukrašenost, zapravo se ne može mjeriti s njezinom ljepotom. Odnosno, nakit je sam po sebi lijep, ali nije dostojan njezine božanstvene ljepote.

Velika je njezina ukrašenost, ali je ljepota veća,

*Bila je kao klas koji raste iz trave
ili drago kamenje koje svojim sjajem uz zlato
pojačava i sjaj samoga zlata.
Tako je ona dala više ljepote ukrasima
nego što ju je od njih primila. (Marulić, 2021: 115)*

No Juditino ukrašavanje i uljepšavanje nije grešno jer ona radi po Božjoj volji i time spašava svoj narod. Zbog toga joj Bog podari da svatko pogleda za njom i zavidi joj zbog njezine ljepote. „Ona je zanosna zavodnica, plod nove humanosti“ (Delbianco, 2006: 143) zbog koje svaki muškarac ostane bez riječi kada vidi njezinu ljepotu.

*I to nije bilo dovoljno: kako Pismo kaže,
Bog je dodao draži njezinoj svjetlosti
jer takvo ukrašavanje nije bilo bludno,
nego prožeto svetom ljubavlju i čudorednošću.
Stoga joj je podario da se zavidi i za njom pogleda
svatko tko ju ugleda. (Marulić, 2021: 115)
Svi su zavidili kad su vidjeli Juditu,
toliko je bila lijepa i u tako lijepoj odjeći. (Marulić, 2021: 117)
Ako su, dakle, svećenici s Ozijom stajali zadivljeni
kad su ugledali njezino lice. (Marulić, 2021: 121)*

Judita ne predstavlja više „samo biblijsku ili tipičnu srednjovjekovnu sveticu, već i renesansnu donnu, svjetovnu ženu nove petrarkističke lirike kojoj pjesnik pridaje attribute kraljevske ljepote“ (Delbianco, 2006: 143).

Nakon toga slijede brojne opise njezine ljepote gdje zapravo govori kako nema ljepše žene od Judite, kako se nijedna žena ne može ni usporediti s njom i kako bi bilo koji muškarac ostavio svoju ženu samo da bi bio s Juditom. Dalje u tekstu bit će navedeno samo nekoliko primjera.

*Mislím da na svijetu nije bila ljepša ni ona koju je vidio sveti kralj
i bio obuzet dvama grijesima. (Marulić, 2021: 117)*

*mislim da Apolon ne bi bio lijen potjerati Dafnu
tad kod tesalskih stijena da je vidio Juditu. (Marulić, 2021: 119)*

*Merkurov sin Pan ostavio bi Siringu
da je ugledao Juditu kako izlazi van. (Marulić, 2021: 119)*

*Kad se Herkul borio za Dejamori.
misleći da joj nitko nije ravan,
da je ugledao Juditin stas, lice i vrat,
zaustavio bi se ili se ne bi borio. (Marulić, 2021: 119)*

*Šta da ti još kažem? Da je Paris
imao takvu ženu, napustio bi Helenu. (Marulić, 2021: 119)*

Nadalje, Judita krene prema Holofernu u nadi da će ga zvesti i ubiti uz Božju pomoć. Judita kažnjava Holoferna zbog njegovih grijeha, odnosno bahatosti, bludnosti, hedonizma i sile koju koristi kako bi osvojio Betuliju te tako njegova smrt nije grijeh, već boguugodno djelo, navodi Delbianco (2006: 144).

*Takvo djelo, što si ga ti omogućio,
pronijet će po cijelom svijetu slavu tvojega imena-
ako jedna žena ubije muškarca od kojega
strahuje cijela zemlja. (Marulić, 2021: 111)
nadvladala ga je ženska snaga, njega, koji se oholio
da će zauzeti cijeli svijet i koji je mislio da se ni Bog
ne može suprotstaviti njegovoj sili. (Marulić, 2021: 157)*

Parlov (2005: 305) navodi šesto pjevanje *Judite* i njezinu udovičku čistoću kao razlog pobjede nad Holofernom.

*A sve je to bilo zato što je tvoju čistoću
Bog milo pogledao i dao ti svoju milost (Marulić, 2021: 179)
održati čistoću tijela, ne pružati tijelu ugodu, (...)
jer je pomast Duha Svetoga njoj uvijek pomogla. (...)*

*To su bili razlozi zbog kojih se Gospodin Bog
udostojio odabrati Juditu, kao što ti govorim,
da se po njoj ugasi oholost ljutoga Holoferna (Marulić, 2021: 189)*

Judita postaje junakinja, a Marulić ističe to brojnim usporedbama kako bi dočarao njezinu hrabrost. Zapravo iskazuje kako nitko nije hrabar kao Judita i kako se nitko ne može usporediti s njom.

Nadalje, opet se spominje kostrijet. Marulić govori kako svi trebaju slijediti nju i biti pobožni kao ona, odnosno nositi kostrijet i odbaciti raskošnu odjeću.

*Neka, dakle, svatko od nas slijedi nju,
počnimo već danas pobožno živjeti: (...)
nositi kostrijet, odbaciti raskošnu odjeću. (Marulić, 2021: 189)*

Na kraju djela, ističu se još sljedeći stihovi gdje Marulić govori kako nitko nije mogao dotući Holoferna, jedino Judita i njezina ljepota, kako je upravo njezina ljepota i Božja pomoć prevarila Holoferna i koštala ga života. Uočljiv je i stih *narumenila je i obijelila svoje lice* (Marulić, 2021: 193), kao dodatni opis o tome kako se Judita uljepšala, odnosno našminkala te večeri.

*Holoferna nisu dotukle ruke mnogih ljudi (...)
nego ga je u svečanoj suknji i s vjerom na umu
pogledom prevarila Judita, Merarova kći.
Skinula je sa sebe staru udovičku odjeću
i na sebe stavila zlato, biser i svilu.
Narumenila je i obijelila svoje lice,
pošla je kao vila: time ga je zavarala,
timu mu je srce zagrijala pa mu odsjekla
glavu kao svinji ili kao ovnu. (Marulić, 2021: 193)*

Najvažnije je istaknuti kako opisima Juditine ljepote, odjeće i uljepšavanja Marulić želi iskazati njezinu veliku vjeru, hrabrost i nepokolebljivost te pomoću lika Judite želi pružiti uzor svome narodu i splitskim udovicama. Judita živeći u udovičkoj čistoći, posvećena Bogu i vjeri,

predstavlja potpunu suprotnost uobičajenim opisima srednjovjekovne i renesansne žene, koja je predstavljena kao „izvor napasti i propast za muškarce“ i „krivac za sve nedaće“ (Parlov, 2005: 298-299). Parlov (2006: 298) naglašava kako nije bilo mjesta da žena, u vremenu kada je njezina jedina svrha bila podređenost muškarcu, postane društveni subjekt, no Marulić je upravo to napravio s Juditinom. Ukazujući na njezinu duhovnu snagu i vjerovanje kako će uz Božju pomoć pronaći spas i rješenje, Judita je prikazana kao prava ženska junakinja renesansnoga doba.

4. SUZE SINA RAZMETNOGA

4.1. Ivan Gundulić

Ivan Gundulić javlja se u hrvatskoj baroknoj književnosti kao dramatičar, prevoditelj i lirski pjesnik. Poznat je po brojnim melodrama kao što su *Dijana* i *Armida*, djelu *Pjesni pokorne kralja Davida*, no najveću slavu donijeli su mu *Osman*, *Dubravka* i *Suze sina razmetnog* (LZMK: Ivan Gundulić).

4.2. O djelu

Prvo izdanje djela *Suze sina razmetnoga* objavljeno je 1622. godine u Veneciji. Ta je religiozna poema strukturirana u tri plača *Sagrješenje*, *Spoznanje* i *Skrušenje*. Plačevi predstavljaju faze koje prolazi grešni sin moleći oca za oprost. Čovjek 17. stoljeća ponovno se okreće vjeri te je tema obrađena po Evanđelju po Luki.

4.3. Idealna žena, žena grešnica i žena pokajnica

Fališevac (2008: 840) govori kako je i u *duhu barokne mizoginije* žena krivac za sinovljeve grijeh i zablude jer je ona razbludna i varava. Što je i vidljivo u sljedećim stihovima:

Ah, na ovo li bludnos tvoja

dovela me, izdavnice

ka pod slikom od pokoja

dvorne i blage ljubovnice

na službu me tvu zapisa

dokli iz mene krv isisa (Gundulić, 1964: 42)

Ona je predstavljena kao bludnica koja nema srama od ljudi ni straha pred Bogom. Osim što ga je navela na grijeh, govori i kako nema osobe koju nije izdala i prevarila.

ka sred srca ne imaš svoga

srama od ljudi, straha od Boga (Gundulić, 1964: 42)

Ah, s kijeme se nijesi stala?

tko ti bio nije sred krila?

Tko je taj koga nijes izdala, koga nijesi privarila,

sveđ nekrepka, sveđ razlika,

tamna, tašta, huda i prika? (Gundulić, 1964: 43)

Žena ga je navela na grijeh svojom fizičkom ljepotom. No sva njena ljepota je zapravo zamka kojom manipulira muškarcem. Žena pusti svoju zlatnu kosu, ima koraljna usta i *slatki, ljuveni* osmijeh te ga svojom ljepotom natjera na grijeh.

Bijaše zlatan pram vrh čela

za razbludu raspustila

svitlost draga i vesela

sjaše iz oči sunca mila,

a capćaše posred lica

združen trator i ružica.

Od koralja usti objavi,

a od lira prsi svoje.

Govoraše nje gizdavi

podsmijeh: „Daj mi srce tvoje!“ (...)

pogled slatki i ljuveni. (Gundulić, 1964: 43)

Tatarin (2003: 74) piše kako su brojna djela posvećivala pažnju uređenju ženskoga tijela te da se smatralo kako su žene „opsjednute demonom seksa, da su sklopile ugovor sa Sotonom“. Tako se ubrzo javlja preokret pri opisivanju žene. Ona je sada ružna, *stara i skorjena*, ima *suhu, žutu i pjegavu* kožu. Stihovi su sada potpuni kontrast prethodnima. Sada i koraljna usta postaju raskrvarena, *oprhla* i modra. Spomenutu zlatnu kosu, optužuje ju, odrezala je s mrtavaca. Nosi cvijeće svuda, iza uha, na prstima, a ona je kao prava zmija među cvijećem. Uz sve to, ona zapravo nema obraza, ona je pokvarena i nema morala. Petrač objašnjava kako se „opis njezine

ljepote pokazuje pričivom; petrarkistička koncepcija ljepote preobraća se u ideološku koncepciju demonskoga lika“. Sve navedeno uočljivo je u sljedećim stihovima.

a ona stara i skorjena
priobrazila sliku biše (Gundulić, 1964: 44)
usti oprhle, pomodrene,
na sramotu od naravi
da ih koralji zarumene (Gundulić, 1964: 44)
A ostriže s mrca vlase
i crvima ize iz usti
te ih iz groba stavi na se (Gundulić, 1964: 44)
Pepeo lica pogrešpana,
suha, žuta i pjegava (Gundulić, 1964: 44)
na šiju cvijetje nosi,
na prsijeh cvijetje stoji,
cvijetje u rukah, cvijet je svuda,
i ona je u svijetju zmija huda. (Gundulić, 1964: 44)
na obrazu bez obraza (Gundulić, 1964: 44)

Tatarin (2003: 106-107) ukazuje kako se kićenjem žena upućivalo na njezinu preopterećenost fizičkim izgledom i na bludnost. Nadalje, navodi kako je „srednjovjekovna etička koncepcija“ upravo vidljiva u ženinom lijepom oblačenju i ukrašavanju te da to Fernando Henriques naziva *demonom seksa*.

Žena ima otrovno srce, *oči ognjenje* i ledena prsa, upravo tim opisima govori kako ona nije samo fizički ružna, nego je i njeno srce zatrovano. Optužuje ženu da je lažljivica, varalica i izdajnica te da je krivac za sve stvari koje su mu se dogodile.

Medna je riječca, srce otrovno;
oči ognjene, prsi od leda;
ljubit kaže, mrzi skrovno;

vijek ne želi, sveđ te gleda;

azjedno misli, drugo čini:

vara, izdaje, laže i hini. (Gundulić, 1964: 45)

Ipak, razmetni sin ima osjećaje prema njoj, on za njom *haje*, gleda bez prestanka te kako kaže *gasne, blide, vene, sahne* i *uzdiše*.

Ja za ovu samo hajem,

sama je ona moja draga (Gundulić, 1964: 45)

ja ju gledam bez pristanja (Gundulić, 1964: 45)

kako za njom gasnem, blidim,

venem, sahnem i uzdišem (Gundulić, 1964: 45)

Žena ne uzvraća njegove osjećaje i to je vidljivo kroz sljedeće primjere. Kada govori da ju gleda bez prestanka, slijedi stih *ona od mene oči uklanja* (Gundulić, 1964: 45), zatim *ona bježi, ja ju slidim; / krije se ona, ja joj pišem* (Gundulić, 1964: 45). Stoga je ona prikazana kao žena bez duše i srca jer ne pokazuje nikakve osjećaje prema njemu.

Nadalje, pokušava ju osvojiti darovima te tada *ne štedi ni ne krati* kako bi pokazao koliko su veliki njegovi osjećaji, trošeći svoje bogatstvo okreće leđa Bogu zbog zle žene.

ne štedim se i ne kratim

u razlike njoj darove

pjenez veći da potratim (Gundulić, 1964: 46)

Žena je prikazana kao pokvareno i pohlepno biće koje se prodaje za njegove poklone jer ona *o zlatu primljenomu / mjeri ufanje srcu momu* (Gundulić, 1964: 46) te ju zanimaju samo pokloni, a ne i sin. Ona je od sina samo htjela da *blago lijepo potratiti*, odnosno ona se ne može zasititi njegove pažnje u obliku darova te samo gleda kako da uzme materijalna dobra od sina.

Nu bi šteta mala bila

dobra izvanja izgubiti,

—da me nije usilila

blago lijepo potratiti

unutarnje me kriposti

bez ozira, bez milosti. (Gundulić, 1964: 48)

svim tijem ne bi stoti dio

ženske želje napunio (Gundulić, 1964: 52)

kakav si, ona ne razbira,

koliko imaš, samo gleda (Gundulić, 1964: 52)

Sin se tako vraća *o nje vratih, kao pas jedan* (Gundulić, 1964: 50) jer je on griješio zbog nje i da se njoj sviđi. Ženina ljepota opasna je i razara muški moral stoga je to njezin glavni grijeh koji tjera i sina da zgriješi.

Ti nevješte mladce vodiš

mrtvijem pramom zavezane,

pogledom ih ti gospodiš,

i u srcu stvaraš rane;

ti ih vodiš na zla svaka:

oni hudi, ti si opaka.

Prikiduješ ti zavjete

ljudem Bogu posvećenim,

čiste želje, misli svete

da potamne bludnom sjenim,

i da plijen je tvoga obraza (Gundulić, 1964: 55)

Gundulić kreira demonski lik žene koja je *uzrok vječnijeh šteta* (Gundulić, 1964: 55), *ljuta zmija* (Gundulić, 1964: 56), sa zlatnom kosom i svijetlim očima, koja ga grize za srce, a usne su joj otrovne. Razmetni sin shvaća kako je ženska ljepota veliko zlo te se širi poput stabla i stvara veliku sjenu kojom guta sve oko sebe.

jedan stabar ki neplodan

samo u sjen se šira i stere,

slados gorka,

ijed ugodan (Gundulić, 1964: 55)

Razmetni sin dolazi do spoznaje kako je njezina fizička ljepota nestvarna i prolazna te pronalazi ljepotu u duši i Višnjemu koji ju je stvorio. U djelu žena je oslikana kao izvor zla i nesreće te zapravo upozorava muškarce na ženin prevrtljivi karakter, lažnu ljepotu i demonsku narav. Na kraju, sin prolazi mir i dobiva oprost jer pokaže da se istinski kaje za svoje grijehе.

ljepša duša koliko je

neumrla ka je u sebi:

a još vele ljepši gori

Višnji, koji dušu stvori. (Gundulić, 1964: 71)

Žena bludnica osvojila je sina svojom ljepotom i imala je moć nad njim, no shvativši da je ženin karakter pokvaren, a njezina ljepota lažna, žena bludnica gubi svoju moć i sposobnost da manipulira muškarcem ili da ga navede na grijehе. Stoga, kada sin prolazi kroz svoje skrušenje, kada dobije oćev oprost, žena bludnica je zanemarena i time Gundulić zapravo prikazuje ulogu žene. Ona je bila samo usputna stanica na sinovom putu, njezina funkcija je da upozori na ćovjekovu sklonost grijehu i kako žena predstavlja isključivo zlo, prevaru i laž.

5. TENA

5.1. Josip Kozarac

Josip Kozarac javlja se u književnosti s pjesmom *Zmija* 1875. godine, no najveći uspjeh su mu donijeli tekstovi vezani uz posljedice raspada patrijarhalnoga morala poput *Biser-Kata*, *Vienac* i *Tena* te tekstovi vezani uz posljedice bračne nevjere poput *Donna Ines*, *Tri ljubavi* i *Mira Kodolićeva* (Šicel, 1997: 94). Njegove junakinje pripadaju među najbolje opisane ženske likove 19. stoljeća (LZMK: Josip Kozarac) te Šicel (1997: 94) tvrdi kako je Kozarac jedan od prvih pisaca realizma koji posvećuje veću pažnju ženskim likovima. Kozarac je objedinio brojna književna obilježja: pseudoromantično, nacionalno-prosvjetiteljsko, socijalno obilježje realizma te psihološku motivaciju (Šicel, 2005: 201).

5.2. O djelu

Pripovijetka *Tena* objavljena je 1894. godine. Kozarac opisuje psihička stanja buđenja ženstvenosti preko fatalne žene Tene i njenog razuzdanog ponašanja (Zovko, 2015: 234). Osim psihološke slike Tene, djelo prikazuje propadanje i raslojavanje slavonskog sela. Zovko (2015: 236) tvrdi kako je „Tena pravi simbol Slavonije preko čijeg lika Kozarac pokazuje moralni pad hrvatskog naroda pod utjecajem zavodljivih stranaca“.

5.3. Tenina ljepota

Pripovijetka započinje detaljnim opisom fizičkog izgleda Tene pri čemu se odmah najavljuje u kakvu će rijetku ljepoticu izrasti Tena. Zovko (2015: 235) govori o dvjema fazama psihičkog zdravlja koje prolazi Tena, a to su razvijanje ženstvenosti te prokletstvo koje donosi ljepota.

U šesnaestoj svojoj godini bila je uzrasla i tanka, kao da je iz vode iskočila, i činilo se, da će biti preveć visoka, pa su joj drugarice već počele prišivati kojekakova nelijepa imena. Lice joj bilo ponešto mrko, sa onom neizrazitom bojom, kadano se još nije moglo znati, hoće li biti blijeda crnka, ili rumeno-bijela. Takova nerazvijena, nije se u prvi čas nikom osobito sviđala; nu tko ju je pomnije promotrio, vidio je da joj je lice pravilno u svakom potezu, nos ravan i

sitan, čelo slično srpu, istom se počelo u gornjoj polovici bjelasati, donji dio lica pružio se ponešto u duljinu i tek se počeo zaobljavati, nijedna kost, nijedna crta nije mutila nježnog, pravilnog sklada cijelog obličja. Nu lice bilo samo još mrtvo, bez oživljujućega daha; samo mrke sjajne oči kao da su prerano sazorjele, poput mirisa u poluzelene voćike, te odavale, da će one pravilne crte, dok se ispune, dok se izravnavaju i ožive bojom prve mladosti, stvoriti ljepotu, kakovom narav zna uresiti samo rijetke žene. Tko ju je vidio zažarenu od žege ili posla, taj je bez dugog razmišljanja rekao da će biti ljepotica; a tko ju je opet zatekao ozeblu i pomodrjelu, taj ju je sažalnim okom pogledao, kao da gleda tešku bolesnicu. Nije bila od onih preranih ljepota, nego od onih, koje se pokasno razvijaju, ali tim savršenije (Kozarac, 1964: 325).

Tena svakim danom postaje sve ljepša, pa se i seoski ženskaroshi počinju zanimati za nju. Majka ju želi što prije udati, što zbog svoje bolesti i očeve nebrige za obitelj, što zbog Tenine budućnosti. Osim njezine ljepote, Tena djeluje pasivno, odnosno u potpunosti prepuštena majčinim odlukama te se uopće ne bori ili bolje rečeno, čak nema ni želju oko odabira muža niti ju zanima udaja. Stoga njezina majka odluči kako će se Tena udati za Jozu Matijevića, bogatog i utjecajnog mladića.

Kada je nastupila sedamnaestu godinu, poče se raspupavati i to tako naglo, da je svaki dan drugačija, svaki dan ljepša bivala. Ona, sve do sada uspavana životna snaga, briznula najednom u sav mah; u visinu nije više rasla, nego se samo zaokruživala, dokle god joj nije punoća sa visinom u potpuni sklad došla. Seoski ženskari baciše na nju oko, te pođoše oko nje oprtkivati.(...) Majka je pričekala jedan časak, da vidi, kojega će ona izabrati, nu kada se naposljetku uvjerila, da iz njenoga srca ne izbija ni napram jednomu ljubavni žar, izabere ona Jozu Matijevića, momka i dosta uglednog i dosta imućnoga. Tena niti se je osobito radovala, niti branila proti materinjem izboru. (Kozarac, 1964: 327).

Nakon što joj je umrla majka, Tena nije bila očajna niti je plakala. Čak suprotno, u odlomku je uočljiv njezin odušak i hladnoća te odjednom ona postaje svjesna sebe, svojih misli, svojih želja i svoga tijela. Majka ne samo da je bila glava kuće, nego i „glava“ Tene te zbog toga možemo zaključiti kako je majčina smrt predstavlja Tenino oslobođenje. Navodi Zovko (2015: 239) kako Tena pokazuje „snagu nesvojestvenu jednoj ženi vidjevši u smrti svoje majke vlastito osamostaljenje“. Također, analizira kako je majka sputavala Tenine želje i nagone, ali njezinom smrću „Tena je mogla nesmetano gospodariti svojim tijelom i dušom“ (Zovko, 2015: 239) .

Majka je malo zatim umrla. Tena nije puno plakala za njom, jedno već zato, jer nije bila plačljive naravi, a drugo, jer joj je sada bilo u srcu kao čilom konju, koji se oteo i odletio na prostrane njive i poljane u zlatnu slobodu... Tena kao da do sada nije ni mislila svojom glavom, ni ćutila svojim srcem; vođa njezin, pokojna mati, zastirala je svojom osobom, svojom naukom cio put

pred njome, te ona od cijelog svijeta nije ništa ni vidjela, ni čula, doli jedine svoje matere. A sada najednom puče joj nedogledan vidik pred očima, a ta neizvjesnost salijevala se u jedan jedini pojam: ja sam ja; sve što je na meni, moje je!... Kolika li ju je slast obuzela, kada je oćutila da će sama ravnati svojom voljom, svojom mišlju, svojim tijelom... (Kozarac, 1964: 328)

Nakon toga, nalazi se prvi opis Tene kroz muškarčeve oči, odnosno kroz oči Jaroslava Beraneka. Vodnik Jaroslav Beraneka, iako iskusan u tjelesnoj ljubavi, ostao je zapanjen pred Teninom ljepotom. Također, u ovome odlomku zanimljive su i fraze *bajna djevica, dražesna Tena, nedužno djevojče, nježna ružica*, s kojima Jaroslav ne ističe Tenine fizičke karakteristike (kao što je za očekivati) već psihičke i to upravo one koje ukazuju na njenu nevinost, neiskvarenost i naivnost. Iako to nisu riječi s kojima se opisuje fatalna Tena, Zovko (2015: 239) navodi kako se „iz tijela i duše djeteta pokazivala ona prava Tena, strastvena žena“, što sigurno uočava i misli Jaroslav Beranek. Tenin pogled bijaše nevin, ali je zračio zavodnički i to je upravo ono što je privlačilo Jaroslava, tvrdi Zovko (2015: 240). Tena teži nečem drugačijem i divljem od Joze, stoga je Jaroslav Beraneka bio „idealni kandidat“ koji je mogao umiriti njezine nagone (Zovko, 2015: 241).

Mladomu tomu čovjeku malo nije pamet stala, kada je ugledao Tenu. (...) Kao vojnik prošao je kroz mnoge gradove i sela, mnogoj je djevojci zavrtio mozgom, u mnoge je krasne oči zavirio, ali na divotu, kao što je Tena, nije naišao. Tena, ta bajna djevica, općarala ga u prvi mah, i srce mu silno kucalo od radosti, jer je bio uvjeren, da je dražesna Tena nedužno djevojče, nježna ružica, kojom će okititi on svoje puste čežnje. Srce bi mu zaigralo, kada bi pomislio, da će on prvi srkati med sa njezinih rumenih usna, da će on prvi objubiti ono milo lišće. Da, presretan bijaše, što je uprav njega zapala ta sreća! (Kozarac, 1964: 328)

Tena doživljava prvu, ali i jedinu ljubav, s Jaroslavom Beranekom, odnosno doživljava *pravu, božansku ljubav* (Kozarac, 1964: 329) te je svjesna da bez toga iskustva, ne bi ni znala što ljubav predstavlja. Provlače se i razgovori o braku i suživotu u budućnosti no Tena sve to smatra pomalo suludim jer smatra kako nju veže nešto puno ljepše i trajnije od vjenčanja.

Ćemu sve to kada je on i tako vjekovito u njezinim očima, kada nju nešto veže uza nj što je ljepše i trajnije negoli ikoje vjenčanje; kada ona živo osjeća da je jedan dio njegova života? (Kozarac, 1964: 330)

Međutim, Zovko (2015: 241) smatra kako je Tena tek okusila slobodu nakon majčine smrti pa zbog toga ne dozvoljava da je netko opet ograniči. Samim time joj brak nema smisla i nije predstavljao nešto za čim Tena žudi. „Takvo obrambeno ponašanje protiv spolnog ugovora,

dokazuje Tenine unutarnje strahove od gubitka slobode koju je napokon okusila ističući da joj nije potreban jedan komad papira kad može uživati i bez njega“ (Zovko, 2015: 241).

Istodobno, vidimo Teninu psihološku promjenu koja je utjecala i na fizičku promjenu, odnosno njezina sreća i zaljubljenost učinile su je još ljepšom nego li je bila, ali ona toga nije ni svjesna niti to opaža.

U toj sreći, ona kao da je zaboravila na svoju osobu, ona nije ni opazila da se je razvila u savršenu ljepotu, da je iz njenog lica blistao čar proljetne prirode, da je cijelo njezino tijelo odisalo mirisnim, bujnim životom poput rascvjetalog ružinog grma. Ona nije sve to vidjela, jer je njoj sav svijet bio lijep, toli lijep da ona u toj duševnoj ljepoti nije ni opažala svoje tjelesne ljepote. (Kozarac, 1964: 330)

Iako Tena nije bila svjesna svoje ljepote, ostatak sela jest. Zovko (2015: 239) ističe kako je Tena predstavljala idealan sklad u jednoj osobi jer je sadržavala i ljepotu i dobrotu.

Opažalo se doduše u selu, da sve ljepša biva, da joj neće biti ravne,.. (Kozarac, 1964: 330)

5.4. Tenina propast

Teninoj sreći dolazi kraj kada vodnik Jaroslav Beranek mora prijeći u Bosnu. Crna marama ostala je kao podsjetnik da Tena pati i tuguje za vodnikovim odlaskom. Tako je Tena koristila maramu, kako bi pokazala svoju žalost jer je njezina velika, božanska ljubav, bila uništena. Joza joj ponovno nudi brak i Tena ga odbija, pa on oženi Ivku iz inata.

I Tena je naricala; suza nije imala, ali crljene, nabreknute oči, blijedo lice, ukočen, tumarajući pogled kao u luđaka, sve su to bili svjedoci, da joj se srce kida iz dubine. (Kozarac, 1964: 330)
(..) Tamo pod jesen zavladao u selu opet prijašnji život, pjevalo se i obijestilo, nedjeljom igrali kolo kao i uvijek, samo pogdjekoja crna, svilena marama podsjećavala, da netko nekoga još zaboravio nije. Takovih je bilo malo, ali među tima bila je Tena: crna marama na glavi bila je svjedokom, da još misli na vodnika. (Kozarac, 1964: 331)

U selo dolazi Leon Jungman koji primjećuje odmah veličanstvenu Tenu s crnom maramom te tako slijedi još jedan opis Tene kroz muškarčeve oči. Tena nosi crnu maramu, skut bijel kao snijeg i oplećak, čime dobivamo bolji uvid u Tenino oblačenje. Zatim joj opisuje lijepo lice, *bljetkasto rumeno lice* i jedva vidljiv mali osmijeh. Na početku je ona gledala Leona više iz

dosade i hranila svoj ego zavodeći (Zovko, 2015: 242), ali kasnije ju otac nagovori na vezu s njim zbog njegovog bogatstva.

Nu njemu oko zapelo o onu veličajnu djevojku s crnom maramom na glavi, koja uz sve nutkanje nije te jeseni još zašla u kolo, nego samo postrance promatrala ples. Crna marama, kao snijeg bijele skute i oplećak, oči kao dvije munje, bljetkasto rumeno lice, jedva vidljiv porazan posmiješak, koji je tek lebdio na usnama ni ne dirnuv se velebne tišine sjajnoga lica. Takova je stajala do kola, kada ju je Leon prvi puta vidio. On već nije ni skidao pogleda s nje, dočim je ona njega tek ispod marame sjeknula okom, više iz dosade, što ju toliko promatra, nego iz izvyedljivosti. (Kozarac, 1964: 332)

Polako Tenina materijalistička strana dolazi do izražaja, odnosno želi se izvući iz siromaštva (Zovko, 2005: 242). Vidjevši u kojem raskošju Leon živi, prestala se opirati shvaćajući da to može biti i njezin život. Međutim, Leon odmah shvaća kako su njezine misli i divljenje vezane uz njegovo bogatstvo, a ne uz njega. U savršenom trenutku, Leon poljubi Tenu te *snaga njezine volje sasvim se izgubila* (Kozarac, 1964: 334).

Ženska narav ubrzo nadjačala prvu sramežljivost, te ona u koji čas bila kao u svome. (...) Čas po čas, te se njoj već pričinjalo kao da je sve to samo za nju stvoreno, da je ona, njezino tijelo jedan dio te raskoši i sjaja. (Kozarac, 1964: 333) (...) Leon ju samo promatrao i vještački analizirao njezina čuvstva i misli u taj čas. On je vidio kako se njezina oporost i sramežljivost sve pomalo gubi, kako novi predmeti nova čuvstva u njoj rađaju. To su bili časovi u kojih mnoga žena pada i kleca pred silom i sjajem bogatstva. On je dobro opazio da se ona više divi tom sjaju, negoli njemu samu; on je tek u drugom redu dolazio, tek kao posjednik svega toga, ali je i znao da drugačije ne može ni biti ondje gdje se ljubav kupuje. (Kozarac, 1964: 334)

Nakon poljupca, Tena ostaje šokirana i zanesena te krene analizirati „je li bolje čekati Jaroslava i njegovu ljubav koja je budila mnogo osjećanja ili se prepustiti svijetu za kojim je živjela“ (Zovko, 2005: 243). Tena sagledava kako je, nakon majčine smrti, *kao u magli nagađala slasti svijeta*, a sada je *obožavana*, sada je već *duboko zaronila u ljudsku narav* i bira, *kao voće*, jednu voćku pa drugu (Kozarac, 1964: 334). Upravo to biranje voćke, sjetilo ju je i na njezinu prvu ljubav. Zatim uspoređuje Leona i vodnika te kako se različito osjećala s tim muškarcima: *koja li je ono blaga duševna svjetlost bila spram sadanjega ljeskanja, koje ti vid očinji zablještuje... Ona je danas ljubila drugoga čovjeka, ali u toj ljubavi nije bilo onog nadzemaljskog čara, kao negda, dok ju je cjelivao onaj vodnik* (Kozarac, 1964: 334).

Ipak, Tena je svjesna kako *ima nešto u čovjeku* što nitko ne može kupiti, *ono nešto božanskoga* (Kozarac, 1964: 334). Drugim riječima, Tena postaje jasnije nego ikada prije kako se božanska

ljubav koju je dijelila s Jaroslavom ne može usporediti s ovime što ima s Leonom, jer to nije bila ljubav. „Neiskusna u ljubavi željela je postati zavodnicom koja traga za užitkom, a potaknuta tim razmišljanjima istovremeno je osjećala slast u svojim zamislima kao i tajanstveni strah izmiješan s ugodnim maštarijama“, zaključuje Zovko (2005: 243). Brzo je nastavila razmišljati dalje, prebirući po mislima i prošlim vezama želeći shvatiti razvitak *od onoga časa, kada joj je majka rekla da joj valja udati se* (Kozarac, 1964: 334). Nastavi razmišljati o Jozi Matijeviću, a zatim i o vodniku.

Ona je samo dvije točke, dva križopuća jasno i točno vidjela, ali stalne staze do njih nije naći mogla. Prelom sa Jozom Matijevića bio je časovit, silan, kao hitac iz puške, ništa ga ne bi moglo sastaviti, ali je i bio takav prirodan, takav nužan, da drugačije nije moglo ni biti. Ali ovaj drugi pad, ovaj drugi skok sa putanje, na koju je ljubav vodnikova ju navela i skoro godinu dana vodila, ovaj drugi nije joj se više onako prirodan i nuždan činio. (Kozarac, 1964: 335)

Zatim preispituje kako je uopće završila u Leonovom naručju, je li razlog bilo *očevo nagovaranje, Leonovo bogatstvo, neka neponjatna izvjedljivost ili sve skupa* (Kozarac, 1964: 335). Zovko (2005: 243) objašnjava kako je Leon mogao ostvariti sve Tenine fantazije, čak i stvarnije i življe nego što je to bilo s vodnikom te kako Tena pronalazi smisao u zadovoljavanju tjelesnih požuda. Tena je uživala uz Leona, a nudeći svoju strast, nesvjesno je prodavala sebe za novčane izdatke (Zovko, 2005: 243).

Ona je imala, što god joj je srce zaiskalo, ona se nosila kao ni jedna djevojka u selu, ona nije znala, što je danas a što sutra, jedna radost izmjenjivala drugu. Ona nije znala, što su dani, što li su noći, ona je samo za onaj časak večeri, kada se je obukla što je znala ljepše, te pošla k Leonu; ona je samo znala za one raskalašene časove, kada je stupila u njegove tople mirisave sobe,.. (Kozarac, 1964: 335-336)

Tena je prkosno i bezobrazno otkrivala najženstvenije dijelove svoga tijela ne bi li probudila uzbuđenja kod Leona. U Tenu se zagledao i Đorđe, Leonov prijatelj koji joj predstavlja isključivo tjelesni užitak. Zovko (2005: 244) sumira kako je Tena postala ono što je oduvijek i htjela biti, ali nije shvaćala „da se svojim erotskim plesom i razgolićavanjem deseksualizira pretvarajući erotizam u neku vrstu divne groze“.

Dok je Leon hladnim pogledom promatrao ljepotu plesačica, vještački ocjenjujući, što je na ovoj, što na onoj ljepše, dotle je Đorđu ljubav zamaglila oči, te on nije nikoga vidio doli - Tene. (...), kao da bi rado, da ona uz one najtananije zvuke i šapat njegova srca čuje. (Kozarac, 1964: 336)

Tena je uživala biti u središtu pozornosti muškaraca, da *nju svatko ljubi no ona ne mora nikoga ljubiti*, nitko ju ne zanima od tih muškaraca već ju zanima tko joj može pružiti raskoš. Zovko (2005: 245) tvrdi da svatko može kupiti pristup njezinom tijelu te je Tena time postala „žena ovisna o strasti, tjelesnosti i razuzdanim muškarcima“. Tena, razočarana što je izgubila svoju božanstvenu ljubav, ne može podnijeti da bude sama stoga se preobrazi u grešnicu i ljubavnicu (Zovko, 2005: 245).

Njoj je bio Leon kao i Đorđe, jer ona više nije znala što je ljubav. Ona je bila u onomu sretnomu raspoloženju, te je osjećala, da joj se svatko divi, da ju svatko ljubi, a ona da ne mora nikoga. (...) Bila je samoj sebi lagana kao ptica; nije marila, što toliki čeznu za njom, što joj Leon više puta ljubomorno zaviri u oči, što je Đorđe napustio i kuću i ženu, te kao lud mahnila za njom. - Budite svi bogati kao Leon, pa ću onda biti i vaša! - Takova nešto odzvanjalo je u dubini njene duše, kad god je opazila, da ju muško oko požudno promatra (Kozarac, 1964: 337).

Ona se ne želi prikloniti jednom muškarcu niti razmišlja o udaji, Tenu postaje jasnije nego ikad da želi biti s nekoliko muškaraca te tako svaki muškarac ima različitu svrhu za nju. No, Tenu zahvaća još jedna tragedija, Leon se seli u Podravinu i napušta Tenu. Ovaj put, nije je bolio gubitak ljubavi, već gubitak raskošnog života (Zovko, 2005: 245).

(...) ona ne pripada samo jednomu jedinomu čovjeku, i ta misao bivala joj svaki dan pitomija. Jednomu samo čovjeku pripadati, gdje joj se toliki nude, činilo joj se nepravедno. (...) U njenom srcu, u njenom poimanju svijeta i životu nastala nova tvorba, njena čuvstva počela se u novom obliku kristalizirati, a taj oblik činio se njojzi sada puno prirodniji od onoga, kada je jedinoga vodnika ljubila. (Kozarac, 1964: 337) (...) Treći dan otkako je došao u Podravinu dobije Leon od Tene pismo, u kojem mu se tuži, da joj je sve tužno bez njega, da vene za njim, a njega da već možda grle druge ruke. (Kozarac, 1964: 341-342)

Dani bez muškog dodira Tenu predstavljaju vječnost te kreće u potragu za novim ljubavnikom. Zbog njezine ljepote, ne predstavlja joj problem naći novog ljubavnika jer, ipak, cijelo selo ljudi za njom i svi žele biti s njom. Ne želi sirotinju koji joj ne može pružiti luksuz na koji je navikla s Leonom te razmišlja o oženjenim muškarcima jer su oni već gospodari u kući. Dolazi do zaključka kako je bivši zaručnik Joza Matijević najbolja opcija jer ima imućnu kuću i neprivlačnu ženu. „No, njezina požuda ne pronade mir u opsesiji Jozom te zaključa da će njezin užitak biti potpun osvojivši i Đorđa koji je također bogat“ (Zovko, 2005: 246).

Morala bi čekati do listopada, kada iznovice šumski posao započne; tko zna, ona bi možda opet našla ljubavnika, kao što je Leon bio, ali kako će čekati tri do četiri mjeseca? Poludila bi za to vrijeme sama samcata!... Kuda bi dakle, koga li bi? Njoj neće biti teško naći ljubavnika, ta

čitavo se selo za njom obazire, ona bi mogla, kojega bi htjela. Ali koga bi? Sirotan, koji i sam ništa nema, koji joj ne bi mogao niti što davati, niti što kupovati, što će joj takav! Na to uze prebirati sve oženjene ljude, - na momke se nije ni obazirala, jer oni još nisu gospodari u kući - pa kad ih je sve prebrojila, pronađe da bi Joza Matijević bio najzgodniji. Kuća mu je dosta imućna, a žena Ivka prilično ružna, jer se je usprkos oženio, samo da pokaže Teni da može i bez nje djevojku dobiti. (Kozarac, 1964: 345)

Tena je oduševljena svojim planom jer će opet imati dva muškarca od koji će svaki imati drugačiju ulogu, *Joza će me hraniti, a Đorđe će mi novaca davati* (Kozarac, 1964: 345). Ona je omamljena svojom ljepotom i smatra kako će svojim tijelom ostvariti sve što planira. Ljepota je jedino što joj je ostalo i gledajući svoje tijelo, *ona je posve zadovoljna i sretna* (Kozarac, 1964: 345). Njezino tijelo sada će pripadati Jozi i Đorđu.

Nehotice se pogledala u zrcalo, nehotice skinula maramu s vrata i razgalila pune toplinom odišuće grudi. I opet se nasmiješila samoj sebi; omamljiva vlastitom ljepotom, ogleda se sa svih strana kao da se je zaljubila u svoju rođenu ružičnu put... (Kozarac, 1964: 345) (...) a sada joj je bilo upravo nužno, da se umiri sa svojom vlastitom ljepotom, jer do nje nije ništa više imala. I promatrajući tako svoje bujno tijelo bila je posve zadovoljna i sretna, i sada je istom pojmila, zašto se momci za njom požudno ogledavaju, (...) To divno tijelo biti će sada Jozino i Đorđevo; (Kozarac, 1964: 345)

Tena razmišlja o prolaznosti ljepote i prolaznosti života, želi si osigurati savršenu budućnost, ali ju proganja misao da će ostati sama. Zovko (2005: 247) spominje druge fatalne žene iz sela za koje su se muškarci prije borili, a na kraju im se zgadile.

Zazeblo ju u dnu srca na samu pomisao da je nitko ne bi htio. Sjetila se krmeljive Stane i onih očiju njezinih bez treptavica, a kažu, da je još pred pet-šest godina bila ljepota na glasu; sjetila se i Ruže Ljubićeve, kojoj su po čelu i nosu kraste kao dlan velike izrasle, te joj koža ostala kao da je na ognju opaljena, - a negda je bila ljubovca velikoga gospodina - pa onda ona Kaja Apićeva... protrnula je na pomisao, kako se sada svatko od njih odvraća, kako se svakomu gade, a negda se za njima čitavo selo otimalo! (Kozarac, 1964: 346)

Oba muškarca brinu više o Teni, njihovoj ljubavnici nego o vlastitim ženama, Ivki i Maruški. „Ivka je suparnica fatalne žene kao njezina krajna suprotnost, ona je podložna, mirna i poslušna djevojka kojom upravljaju Tena i Joza“ (Zovko, 2005: 248).

Tena je bivala većinom kod Ivke, tamo je i jela i pila, a kući samo rijetko zalazila. Ona je bila pravi gazda u Jozinom domu, jer kako je ona htjela, onako je moralo biti. Ivka, akoprem teška, morala ju je dvoriti, morala ju pitati, što bi kuhala danas, a što sutra. Joza je posve zanemario

ženu, on ju je zvao svakojakim ružnim imenima, te je Ivka morala upravo moliti Tenu, da ju brani od Joze, morala ju moliti, da sklone Jozu, da i njoj kupi rubac ili inu potrepštinu. (Kozarac, 1964: 348-349)

Za razliku od Ive, Đorđeva žena „Maruška je borbenija“ (Zovko, 2005: 248) te ona baca kletvu na Tenu kako bi proklela njezinu ljepotu.

Na Stjepanski sajam dobio Đorđe preko dvadeset forinta za korita, i sav taj novac potroši na Tenu. (Kozarac, 1964: 351)

Tena opravdava svjesno odavanje grijehu jer koristi svoj izgled i ljepotu (Zovko, 2005: 248). Nadalje, ona zavodi oženjene muškarce i smatra kako stiže modernije doba, gdje joj ne može Božji zakon zabraniti prisutnost oženjenog muškarca te njoj oženjeni muškarac nije i ne može biti zabranjen muškarac (Zovko, 2005: 248). „Život u poliandriji Tenu je ispunjavao u fizičkom i psihičkom smislu, a njezino divlje ponašanje bilo je poput zvijeri koja ne bira partnera prema nekoj određenoj osobnosti“, tvrdi Zovko (2005: 248). Tena savršeno dijeli svoju ljubav između dva muškarca, te kako kaže Zovko (2005: 248) „oni su navikli na njene bolesne perverzije“ i usvojili takav način življenja. Također, Tena je najbolji primjer koliko žena može izmanipulirati muškim mozgom, zaključuje Zovko (2005: 248) te kako njoj nije dovoljno jedan partner kako bi zadovoljila sve svoje požude.

Nastavno na Marušku, osim što je bacila kletvu na Tenu, ona joj poklanja maramu koja je zaražena kozicama ne bi li se osvetila Teni. Tenina ljepota biva uništena, *od najljepše žene postaje najgrđa* (Kozarac, 1964: 354). Tena želi zaustaviti sliku koju vidi u zrcalu ne bi li zauvijek ostala tako lijepa, da može pokazati kakva je prije bila. Javljaju joj se i strahovi kako će ostati sama, pita se hoće li ju Joza i Đorđe i dalje voljeti, hoće li je itko htjeti za ženu. Iako joj je teško pao rastanak s majkom, s prvom ljubavi, ovo je Tenin najteži rastanak jer je sada to rastanak od same sebe, rastanak od prošlosti gdje je svojom ljepotom mogla imati sve i svakoga koga je htjela, rastanak od sadašnjosti jer sada u ogledalu svakodnevno vidi kako joj ljepota bježi i nestaje te na kraju, rastanak i od budućnosti, jer više nikad neće biti ljepotica koja je prije bila.

Zgrozila se, upropastila se, kada je prvi puta čula tu riječ. To divno lice izrovat će kozice, izrovati na sve vijek! Od najljepše postat će najgrđa; kao što su dosada upirali u nju oči radi ljepote, tako će sada pokazivati na nju radi grdobe. Hoće li ju i ovakovu još voliti Joza i Đorđe, hoće li ju ovakovu nagrđenu itko htjeti oženiti? Zar će morati raditi i služiti a da preživi?... Proplakala je kao nikada, otkako se je rodila; uzela zrcalo i gledala se cio dan, da se još jednom nagleđe svoje rođene ljepote. Da barem može tu sliku zaustaviti u zrcalu, da može onima, koji

joj se budu rugali, pokazati, kakova je negda bila. Do sada rastala se je s majkom na grobu, rastala se sa dragim, kada je polazio u boj, a sada se rastajala samom sobom. Poslje desetak dana, kada ozdravi, ona će doduše biti živa, ali to neće više biti ona divna, nego nekakova posve druga, njoj sada još nepoznata Tena. Ona će samoj sebi biti tuđa, ona će se istom morati upoznati sa svojim novim licem, morat će pomiriti se sama sobom. (Kozarac, 1964: 354)

Ona i nakon ozdravljenja, jednostavno više nije bila ona stara, lijepa Tena te se i pokušava pomiriti sa svojim novim izgledom, s novom Tenom. Lice joj sada nagrđuju ožiljci. Prema mišljenju Sablić-Tomić (2001: 116) „ožiljci na Teninom licu su metaforička oznaka moralno propalih žena, udovica ili napuštenih žena koje se prepuštaju nagonima i u njemu nalaze egzistencijalni smisao“. Tena, gubitkom božanske ljepote, gubi i moć manipuliranja muškim razumom. „Tenino unakaženo lice muškarce je udaljavalo jer nekadašnja ljepotica nakon dobitka kozica preobrazila se u zastrašujuće stvorenje“ (Zovko, 2005: 252).

Joza i Đorđe, muškarci koji su je voljeli, odnosno voljeli njezin fizički izgled i ono što je Tena predstavljala, uplašili su se vidjevši Tenu. Pored Tene, Jozi se sada Ivka činila poput anđela.

Zar je to ona, Tena? Jozi se preokrenula utroba; sva njegova tjelesna i duševna snaga klonula na taj pogled; to je bilo razočaranje, (...) - Sirota, baš da je ružna... (...) Joza pogleda u Ivku, i kako mu je pred očima još uvijek lebdio onaj ružni lik Tenin, pričinu mu se Ivka kao anđeo. A ona se je pod zadnje vrijeme zbilja poljepšala; nakon poroda ispunila se i izrasla, lice dobilo nešto življu i svjetliju boju, te se pri težjem poslu počela već malo rumenjivati. (Kozarac, 1964: 357)

Kada je Đorđe došao vidjeti Tenu, *pobježe kao i Joza* (Kozarac, 1964: 357). Tenina kuća, zbog poreznih dugova, stavljena je na prodaju te ju kupuje Jaroslav, njezina prva ljubav. Ostaje zaprepašten vidjevši svoju Tenu.

On sve do toga časa, kad ona nije progovorila nije pravo znao, je li to Tena ili nije; istom sada ju upozna, i kud je smućen bio još se većma smuti... On je gledao dvije Tene pred sobom; jednu lijepu, onakovu, kakovu je pred dvije godine ljubio i jednu ružnu. Lik one lijepo bio je u njegovoj duši, a lik one druge stajao pred njime. Onaj u duši bio je jači i silniji, a ovaj drugi - ružni - kao da ga gleda u snu. Tako bilo prvi časak, nu što dalje, to se onaj duševni lik počeo sve većma mutiti, kao pobljedjela slika, dočim je ovaj drugi sve jasniji, sve krepčiji pred njegovima očima bivao. A što dalje, a to onoga krasnoga lika počeo sve većma nestajati, dok napokon posve ne iščeznu, a pred njime se stvori Tena onakova, kakova je uistinu bila. Nad njenom glavom lebdilo kao fatamorgana ono negdašnje divno lice, koje ga je blagoslivalo, kada je u boj polazio... (Kozarac, 1964: 360)

Njihov ponovni susret nije bio lijep, Tena je postala ružna nemoralna djevojka, a Jaroslav ratni invalid, te ih rastuži prošlost, stare uspomene i sve što su izgubili putem. No usprkos svemu, odluče ponovno započeti novi život.

Kroz djelo, Kozarac opisuje psihičke i fizičke promjene koje Tena prolazi te kako se njezina ljepota mijenja istovremeno kao i njezina razmišljanja. Postaje sve više opsjednuta svojom ljepotom i moći, njezina fizička ljepota pruža joj osjećaj sigurnosti i sa svojom ljepotom osvaja sve muškarce koje želi. Kada Tena izgubi ljepotu, shvaća da je sve bilo lažno, lažan osjećaj sigurnosti i više nije važna ni Jozi ni Đorđu. Kao što je na početku djela doživjela buđenje fizičkoga izgleda koje je pratilo i psihički razvoj, tako je doživjevši fizičko urušavanje doživjela i psihičko urušavanje. No Tena, iako ima tragičnu sudbinu kao i svaka fatalna žena, nema i tragičan kraj, odnosno njezina tragična sudbina je njezin novi početak s Jaroslavom koji ujedno označava i novi početak za Tenu.

6. MELITA

6.1. Josip Eugen Tomić

Josip Eugen Tomić hrvatski je književnik, prevoditelj, urednik časopisa *Glasonoša* i *Slavonac* (LZMK: Josip Eugen Tomić). Prvo njegovo književno djelo je povijesna pripovijest *Krvni pir* no napisao je i brojne tragedije, komedije, pripovijetke poput *Opančareva kćer* i knjigu pjesama *Leljinke*, ali popularnost je stekao pomoću povijesnih romana *Zmaj od Bosne*, *Kapetanova kći*, *Udovica* i brojnih drugih (LZMK: Josip Eugen Tomić).

6.2. O djelu

Melita je realistični roman objavljen 1899., u njemu je ženski lik u središtu fabule. Melita se udaje za bogatoga Branimira kako bi spasila svoju obitelj od financijske propasti, ali i kako bi spasila samu sebe. U djelu se protežu dvije tematike, prva je psihologija ženskog lika i položaj žene u društvu te druga društvo onoga doba.

6.3. Fatalna žena Melita

Tomić odmah na početku daje detaljan opis Melite, kontese koja je prešla dvadesete. Bila je *ljepotica svoje vrste*, pa iako visoka i mršava, bila je lijepo fizički građena. Imala je crnu kosu, lijepe crte lica te velike, crne oči koje je otvarala širom samo kada je trebala izmanipulirati situaciju. Melita predstavlja pravi primjer fatalne žene, žena koja je privlačna i opasna.

Kontesa bješe već prevalila dvadesetu godinu, a bijaše na glasu kao ljepota svoje vrsti. Povišoka je uzrasta, vitka, ali ipak jedra. Kosa joj je crnozagasita, pa se ispod nje tim više ističe crnomanjasto-bijelo lice, finih, ali energičnih crta koje odavaju jaku neslomivu volju. Taj izraz lica uvećava njezino visoko čelo preko koga se je ispod crnih vlasi do lijeve obrve pružala tanka, zelenkasta žilica koja joj u časovima jake duševne uzbuđenosti čudno zatreperi. Njezine oči, velike crne oči, pune žara i sile, zastirale su duge, crne trepavice. Rijetko kada otvorila bi mlada grofica širom te žarke, neodoljive oči: činila bi to samo u odsudnim trenucima kada je trebalo da njezina volja pošto-poto pobijedi. (Tomić, 1970: 208)

Melita je ljepotom očaravala muškarce te je u sljedećem citatu vidljivo na koji način je ona održavala ljepotu. Dobar izgled predstavljao je najvažniju stvar za Melitu, pa ona koristi samo najbolje kozmetičke preparate, *creme ravissante bečke Madame Schaffer*.

Na jednoj od stijeni visjelo je prosto, malo zrcalo, koje je Melita odmah skinula i namijestila na stolu da pred njim obavi svoju noćnu toaletu. Iz svoje torbice od pravoga marokena izvadi nekoliko bočica, škatuljica i jednu kutiju koju omdah otvori. Bijaše u njoj poznati creme ravissante bečke Madame Schaffer, koje je sredstvo Melita rabila već dvije godine da sačuva svježost i elastičnost kože svoga lica. (Tomić, 1970: 250)

Melita kad je bila načistom glede svoga ljetovanja, otišla je na nekoliko dana u Beč gdje si je naručila najizboritije stvari za svoju toaletu. (Tomić, 1970: 401)

Kontesa Melita živjela je na visokoj nozi, posjećivala brojne zabave i društvene događaje te putovala po raznim lječilištima u Europi. Sve navedeno ocrtava Melitu kao veoma društvenu osobu koja vrijeme provodi u elitnom društvu. Nemeč (1995: 62) navodi kretanje u visokom društvu kao još jednu karakteristiku fatalne žene.

Iduća dva odlomka iz djela opisuju Melitino različito odijevanje, no predstavljaju i dva potpuno različita razdoblja u Melitinom životu. U oba odlomka Melita posjećuje nekakav društveni događaj, u prvome se nalazi u kazalištu, dok u drugome na zabavi godine. Nadalje, u prvom odlomku Melitino oblačenje je bilo u skladu sa življenjem na visokom položaju, iako to nije odražavalo financijsku situaciju njezine obitelji. Melita je bila *obučena u jednostavnu opravu od otomanske svile* (Tomić, 1970: 294). Ovdje se Melita želi predstaviti kao umiljata i nježna, te pomoću jednostavne haljine privući pažnju na pribodenu ružu čajevku. Dok je Melitino oblačenje iz drugog odlomka raskošno, nosi *opravu od svjetložutoga satin-royala, čije su inkrustacije od d'Alencon-čipaka bile optočene uzanim rišama od mousselinea* (Tomić, 1970: 467), prekrasan nakit te dragulje u kosi, oko vrata i na rukama. Ovdje je Melita u braku s Branimirom, nalazi se i u puno boljoj financijskoj situaciji pa sada može nositi i dragulje.

U loži grofa Slavomira sjedila je grofica Alica i kontesa Melita. Grofica je nosila opravu tamnozeleno boje, urešenu skupocjenim čipkama, dočim je Melita imala na sebi jednostavnu opravu od otomanske svile koja joj je davala nježno-djevičanski izraz. Na desnom ramenu imala je pribodenu krasnu thea-ružu. (Tomić, 1970: 294)

Melita bijaše kraljica toga plesa. Njezina ljepota, njezina prava aristokratska pojava, ponosita i čarobna, na kojoj je svatko mogao vidjeti istinit biljeg plemštine od iskona, sve je zanjela i očaravala. Večeras je imala na sebi opravu od svjetložutoga satin-royala, čije su inkrustacije od d'Alencon-čipaka bile optočene uzanim rišama od mousselinea. Uzela je za današnju večer

prekrasni briljantni nakit, vjenčani dar svoga muža. U vlasima, oko vrata i na rukama iskri se dragulji čarobnom igrom svjetla koja je zadivljavala gledaoce. (Tomić, 1970: 466-467)

Vidljivi su još poneki opisi Melitine odjeće kroz djelo, a glavni cilj svake njezine odjevne kombinacije i svakog njezinog uljepšavanja jest privlačenje pažnje određenog muškarca. Melita to vrlo jednostavno uspijeva jer pomoću odjeće prezentira svoje tijelo. Također, svojim odijevanjem ostvaruje moć u odnosu na druge žene, prikazuje svoj društveni status i ono najvažnije, osvaja muškarce.

(...) a Melita imala je opet svilenu ivoir-opravu, desiniranu en plein lastavicama, nešto od secesije. (Tomić, 1970: 341)

(...) u ukusnoj bijeloj opravi od piketa s florentinskim šeširom na glavi koji bijaše urešen poluvijencem od potočnica. Zapadajuće sunce udaralo joj baš u lice, te se je ona morala zaklanjati za svoj pariški suncobran s krovom od bijelih čipaka. (Tomić, 1970: 412)

Imala je na sebi opravu od lake, svijetloljubičaste svile, bez steznika, a ogrnula se skupocjenim ogrtačem od bruseljskih čipaka. Bila je gologlava, a na nogama imala je stambulske, zlatom vezene crvene papučice koje je s rivijere sa sobom ponijela. (Tomić, 1970: 420)

(...) široke hlače od tamnomodre tvari i blijedožutu bluzu, a na glavi sjedila joj koketno modra laka kapa a la matrose. Bila je dražesna u tom odijelu... (Tomić, 1970: 454)

Melita predstavlja veliku opasnost za muškarce jer svojom ljepotom osvaja i manipulira. Ona je prava zavodnica koja zna na koji način treba pogledati muškarca da bi on bio njezin, njezin pogled govorio je tisuću riječi. Njezina moć nad muškarcima vidljiva je u sljedećim odlomcima.

Mlađi muškarci osjećali su sličnu zavisnost od Melitina bića u kom bijaše doista nešto tajinstvena i čarobna što je čovjeka kadro obmanuti i potčiniti. I sada bijaše oko Melite najveći krug mlađih obojega spola. (Tomić, 1970: 261-262)

(...) a Melita od glave do pete skladna i elegantna s onim fino-blijedim licem i uzahnim usnicama koje su sastavljene u sredini naličile tek provirujućemu pupoljku najljepše centifolije. A taj pogled!... Kako bijaše u skladu s cijelim njezinim bićem! Bijaše to pogled naoko miran, ispitujući do dna duše, ali lagodno i blago - nijem i rječit ujedno. (Tomić, 1970: 263)

Vrlo brzo se u djelu otkriva pravo lice Melite, lice fatalne žene i žene bludnice, kada barunica otkriva Melitinu aferu s oženjenim generalom. Nemeč (1995: 63) navodi kako je Melita „apsolutna bludnica“ jer uživa u zavodjenju i raskidanju odnosa, što je bio slučaj s oženjenim generalom Zelenkajem i oženjenim Alfredom. Melita je toliko izludjela generala Zelenkaja da je zamalo ostavio ženu zbog nje.

(...) *Umoljena sam da posređujem kod tebe. Tiče se Melite..*

- *Melite? – pita u čudu grofica.*
- *Nje same – potvrdi barunica. – Nedavno, kada je bila s grofom u Veneciji, dogodilo se nešto što bi moglo baciti sjenu na njezin dobar glas.. (...) Melita mu se vanredno svidjela, ona ga je začarala svojim duhom i svojom ljepotom. Da li se je i on Meliti svidio, to je njezina tajna, ali to stoji da je rado primala laske, udvaranja i darove svoga oženjenoga kavalira. (Tomić, 1970: 233)*

Ali ja ću joj ga ugrabiti! – stala se ona se ona žestiti u svojoj misli – sve mi se čini da imam još toliko vlasti nad njim da ga mogu predobiti kad mi se prohtije... (Tomić, 1970: 400)

Za razliku od Tene, Melita nije usmjerena samo na zadovoljavanje seksualnih potreba, njoj samo zavodjenje i manipuliranje muškaraca hrani ego. Prema Nemecu (1995: 62), fatalne su žene inteligentne, proračunate i samosvjesne, sve osobine koje su uočljive u sljedećem odlomku.

Pozdravila je Rudnića otmjenom prijaznošću koja i privlači i u stanovitom razmaku zaustavlja čovjeka. Ona je odmah primijetila svojim pronicavim duhom da ima posla sa samosvjesnim, dapače ponosnim novčarom, koji tvrdo vjeruje u svemoć novca i prema tomu se vlada. Melita je odlučila da će tomu njegovu ponosu dati ustuka ponosom koji se ne da naučiti nego leži u modroj krvi. Ali ona će udesiti sve tako da ne odbije svojim držanjem osjetljiva mladića nego da ga njim obuzda i sebi pokori. O, to je ona dobro umjela, a ovaj put je tu taktiku izvela tolikom vještinom da je bila sama sobom zadovoljna. (Tomić, 1970: 263)

6.4. Melitin raspad

Put do Melitinog psihičkog sloma počinje u prvom dijelu kada Melita saznaje da se Alfred, njezina prva ljubav, ženi drugu djevojku.

Razmišljajući tako, osjeti veliku bol u duši svojoj. Počelo je nešto sapinjati u grudima i u grlu, a u licu nastala trzavic. Već su joj se i oči zalile suzama i bilo joj da zajeca. (Tomić, 1970: 241)

Melita, preletjevši očima objavnicu, osjeti da ju je nešto zavezblu na dnu srca. Premda se je htjela pokazati ravnodušnom, nije mogla. (...) Ona je znala da se to vječanje doskora obaviti mora... (Tomić, 1970: 269)

Alfred se zaljubio strastveno u duhovitu i lijepu kontesu Melitu (Tomić, 1970: 228) te kada se uvjerio da i ona osjeća isto, odlučio je pričati sa svojom strinom o ženidbi. Međutim, strina ga je pretekla ponudom da oženi Ljubicu. Na spomen ženidbe s Melitom govori kako je *Melita najopasnija vrsta koketa; ona nije žena za te* (Tomić, 1970: 229) te kako bi ona *bila tvoja nesreća i propast* (Tomić, 1970: 228). Alfred saznaje i za Melitinu aferu s oženjenim generalom i zaključuje kako bi brak s Melitom izgledao kao da cijeli život *boluješ od otrova u srcu* (Tomić, 1970: 230).

Iako brak s Alfredom nije bio njena želja niti budućnost koju je željela, Melita je donekle očekivala da će ju Alfred zaprositi te se zbog toga osjeća razočaranom i tužnom.

Mislila je neprestano na Alfreda. Boljelo je da ju je tako ujedanput napustio. On joj, doduše, nije nikada ništa obećao, ali se je naprama njoj tako vladao da je ona i svatko drugi mogao vidjeti da mu se sviđa i da je ona, samo ona biranica njegova srca. (Tomić, 1970: 241)

No, Melita odlučuje kako će se fokusirati na vlastitu korist te počinje shvaćati kako bi joj brak s Alfredom donio ropstvo i miran, obiteljski život koji nije htjela.

Miran, sretan porodični život, a takav si je predstavljala s Alfredom, nije joj se nimalo sviđao. Ali tomu se hoće slobode, a ljubav je ropstvo. Ona će da bude slobodna, živjet će po svojoj volji, bez stege, i puštati maha svojim željama, zanimat će se živo i njihov život, a pobrinut će se da se i svijet za nju zanima. Biti gospodaricom svoje volje i svojih djela, to bijaše meta njezinih želja koju je mislila naći u svom budućem braku (Tomić, 1970: 242).

Odlučuje kako nikoga ne želi više ljubiti te kako je njezin savršeni *brak bez ljubavi, ali slobodan* (Tomić, 1970: 243). Kao i kod svake fatalne žene, uočljiv je Melitin otpor prema patrijarhalnim društvenim konvencijama i tradicionalnom braku.

Biti gospodaricom svoje volje i svojih djela, to bijaše meta njezinih želja koju je mislila naći u svom budućem braku. Ali treba za to naći muža prilagodljiva koji će podnositi da mu žena živi ispod njegove vlasti, na svoju ruku. (Tomić, 1970: 242)

Jasno je da Melita ne želi zasnovati obitelj niti provesti miran život u braku. Želi biti neovisna i uživati u životu. Kad kaže „*Pa ako joj to ipak ne bi pošlo za rukom – ona će se s njim rastati, na kraće ili duže vrijeme, pa makar i zauvijek... Što zato? Tko da u sadanjem vijeku još mari za predrasude o braku?* (Tomić, 1970: 242), jasno je da Melita ne smatra brak svetim čak ni kao nešto što će trajati zauvijek, već kao usputnu stazu u njezinom životu. Melitina razmišljanja o braku se događaju nakon saznanja o zarukama Alfreda i Ljubice te zbog povrijeđenosti, dolazi do otpora prema braku općenito.

Ipak, prvi dio romana završava vjenčanjem Melite i Branimira zbog loše financijske situacije Melitine obitelji. Od prvoga susreta Branimir je potpuno zaljubljen i osvojen Melitinom pojavom.

Već kod prvoga susretaja bijaše Rudnić sav osvojen tom pravom aristokratskom pojavom, tim plemenitim crtama lica i elegancijom kretnje i besjede iz koje je probijala rijetka duhovitost mlade boljarke. (...) Ono nešto vrebajuće što mu bijaše svojstveno, nije Branimir ni izdaleka zamijetio, ali je čutio kako mu taj pogled poput plamene udice zahvaća srce i k njojzi ga privlači. (Tomić, 1970: 263)

Čitateljima romana lik se Branimira na prvu može doimati kao slabić koji dopušta da ga jedna žena iskorištava i manipulira. No on je istinski volio Melitu. Melita je imala veliku moć nad muškarcima, ali Branimiru je pomutila pamet u cijelosti.

Pred njim je neprestano lebdjela čarobna slika Melitina; pod uplivom njezina bića, komu se je već sada klanjao i koje je obožavao, on bi kadar grofu Orfeu i još veće usluge učiniti. Ta što je učinio njemu, činio je i kćeri njegovoj, a taj kći... (Tomić, 1970: 291)

Melita vlada njime čak i kada ju on pronalazi u rukama drugog muškarca, Alfreda.

Melita ga je opčarala, nema sumnje, i on je sve večeri ostao neobično uzbuđen i rastresen. Njegove oči tražile su samo Melitu, a ona je to opazila, premda se nije ni za tren obazrela na stranu gdje je Branimir stajao. (Tomić, 1970: 267)

Iza gospođa sjedio je Branimir komu su se oči neprestano otimale za Melitom. (Tomić, 1970: 294)

I drugi primjećuju Melitino upravljanje i manipuliranje Branimirom, a on je zaslijepljen ljubavlju i željom da bude njegova. Grofica se čudi, kako su i najljepše žene pokušale zavesti Branimira no on ih ne bi niti doživio, a za Melitom toliko pati. No osim grofice, Branimirov otac konstantno izražava nezadovoljstvo Melitom i njihovim brakom, čak i prije nego li je bio sklopljen.

Branimir je govorio iskreno, bez pretjeravanja. Grofica ga je samo slušala i čudila se u sebi. Ta Melita uistinu je prava čarobnica. Što je u trenuće jedno učinila od toga mladoga čovjeka koji bijaše dosele materijalista od glave do pete, komu se najljepše i najzamamnije djevojke, u nakani da ga predobiju za se, umiljale bez i najmanjega uspjeha. On je ostao naprama svakoj hladan kao komad leda. A sada ujedanput promjena! (Tomić, 1970: 308)

A što da radim ovdje? Unuču sam vidio i naradovao mu se pa sada idem. Ne da mi srce da dulje gledam nezadovoljstvo svoga sina... Te sudbine nije Branimir zaslužio, ali to se već popraviti

ne da... Ona žena, moja snaga, nema srca... Možete joj slobodno kazati kako sudim o njoj.
(Tomić, 1970: 396)

Melita ostaje trudna što plitkoj i egocentričnoj ženi kao što je ona, odnosno bilo kakva promjena fizičkog izgleda, označava samo teret. Melita primijetivši prvu promjenu bijesni i razbija ogledalo na sto komada. Smatra da je unakažena, da je dijete uništilo njezinu ljepotu jer je njezina ljepota važnija i od djeteta. U tome trenu, Melita nema samo ružno lice već i ružnu dušu stavljajući svoju ljepotu ispred nerođenog djeteta. Pored muža i nerođenog djeteta, Melitu muči *Naopako da izgubi svoju ljepotu, da ostane nakazno njezino lice kojim je srca osvajala i očaravala tolike muške glave* (Tomić, 1970: 355), odnosno da više neće moći zavoditi muškarce. Ona je ništa bez svoga izgleda, bez svoje ljepote i samim time je ona ništa, jer bez ljepote nema utjecaj na muškarce, niti moć da manipulira.

Melita ogleda se dobro u njem - a lice joj stade dobivati bijesan i očajan izraz. Sada već nije bilo nikakve sumnje. Njezin fini i uzahni aristokratski nosić bijaše otečen i ružno raširen na rubu nosnica, a usnice bijahu nabubrene i modrikaste kao da su natučene bile. U najvećoj jarosti izmahne zrcalom i što je jače mogla lupi njim o stijenu da se je razbilo na sto komada.
(Tomić, 1970: 354-355)

Branimiru bijaše neugodno čuti taj odgovor. On je dobro znao da s Melitom nema saobraćaja, da njezina razdraženost neće prestati dok joj lice ne bude onakvo kakvo je bilo prije trudnoće.
(Tomić, 1970: 388)

Nakon rođenja sina, Melita je potpuno nezainteresirana za dijete te grubo odbacuje vlastitog sina. Melita je žena koja misli samo na sebe te ona ne predstavlja ženu koja bi napravila ikakvu žrtvu za svoju obitelj. Sebična Melita ne razmišlja o svome sinu ili mužu već joj je stalo samo do nje same.

Istina je bila da Melita svoga čeda ni vidjela nije, da ga dapače nije poželjela ni vidjeti. Štoviše, ona je zahtijevala da se to „derište“ što dalje premjesti, samo da ne čuje njegov glas.. (Tomić, 1970: 460)

Mali bješe naslonio glavu na bonino rame, pa je ispod oka, kao da se boji ili kao da mu ne ide od srca, pogledavao na svoju majku. Dijete, kao da je znalo da ga mati ne ljubi, držalo se odvratno naprama njoj. (Tomić, 1970: 461)

Osjeća se zarobljeno i shvaća da je nesretna u braku. Dolazi do zaključka kako je za uspješan brak, ipak potrebna ljubav.

- Ne mogu biti sretna jer ga ne ljubim.

- Nisi li mi govorila da tebi ne treba ljubavi za brak, da tvojim načelima dapače bolje odgovara ako ne ljubiš muža za koga bi pošla.

- Da, tako sam mislila... ali sada mislim inače o toj stvari. Ono prije govorila je neiskusna djevojka koja nije imala pojma o braku, ali sada sudim o tom kao žena i moram priznati da je nenasosan život u braku gdje nema međusobne ljubavi. On me ljubi, iskreno me ljubi, ja njega ne, a ne bih znala kazati komu je od nas dvoga teže. Ja to vidim... Užasno je takav život!

- Ti si dakle, nesretna?

- Sretna nisam. (Tomić, 1970: 350)

Spretna u zavodjenju i manipulaciji, Alfreda vraća u svoje ruke. Iako je Alfred gledao na Melitu kao na ženu s kojom je trebao završiti, ubrzo shvaća njezinu pokvarenost i zločestoću te krene cijeliti vlastiti ženu. Ljubavnik Alfred se vratio svojoj ženi, Branimirov i Melitin brak završava nesretno kao što je očekivano.

Melita je ostavljena potpuno sama, osjeća se izgubljeno i doživljava potpuni slom živaca te završava u ludnici.

Mjesec dana poslije toga razgovora dobije Branimir list od grofa gdje mu javlja da je Melita sišla s uma. Neprestana uzbuđenost, ljubovanja, sekt i orgijske, besnene noći bijahu uzrokom da je u ujedanput počela mahnuti. Nije preostalo ino nego je otpraviti u ludnicu. Psihijatri izjaviše da je njezino stanje neizlječivo. (Tomić, 1970: 472)

Kao svaka fatalna žena, kao i Tena, tako i Melita doživljava tragičan kraj. Konstanto tragajući za nečim što ni sama ne zna što je, tražeći samu sebe, ali zapravo potpuno izgubljena u svojim snovima i željama. Melitini kritični postupci i uništavanje odnosa, dovode ju do potpunog psihičkog sloma, odnosno gubitka i sebe. Melita predstavlja veoma kompleksan ženski lik hrvatske književnosti, no upravo zbog svojih kompliciranih karakteristika i postupaka drži pažnju čitateljima i ima važnu ulogu kao fatalna žena.

7. ZAKLJUČAK

Na temelju analize i opisa navedenih ženskih likova u djelima *Judita*, *Suze sina razmetnoga*, *Tena* i *Melita*, može se zaključiti kako se od Marulića, preko Gundulića i Kozarca, sve do Tomića mijenjao i razvijao lik žene.

Kroz renesansu vlada lik idealne žene i *gospoje*. Počevši od Marulića i *Judite*, čestite udovice koja koristi svoju ljepotu kako bi zavela muškarca i spasila svoj narod, tako čineći bogugodno djelo postaje junakinja. Važno je istaknuti kostrijet kao odjevni predmet, koji Marulić koristi kako bi prikazao na različite načine Juditu. Kostrijet je napravljen od grubog materijala te izaziva iritaciju kože, a nošenje kostrijeta je znak duboke žalosti i poniznosti pred Bogom. Tako pri prvom spomenu kostrijeta, Marulić označava Juditu koja živi skromno, plemenito, udovicu koja živi u vjeri i u čistoći. Zatim pri drugom spomenu kostrijeta, Judita se sprema zavesti Holoferna te tada skida kostrijet i oblači se raskošno, ukrašava se raznim nakitom te tako prelazi u ženu zavodnicu. Upravo su opisi Juditinog uljepšavanja kako bi zavela Holoferna, najvažniji dio ove analize i sadrže najviše informacija o njezinoj velikoj ljepoti i raskošnom uljepšavanju, samim time što ne upućuju na bludnost i grijeh razlikuju se od ostalih djela toga vremena. No nakon ubojstva Holoferna, Judita nastavlja nositi kostrijet i odbacuje raskošnu odjeću. Ona predstavlja ideal kreposti i pobožnosti jer je pomoću svoje ljepote i vjere u Boga prevarila Holoferna i spasila svoj narod.

No mišljenje o ženi se mijenja u baroku, gdje je prema ženi prikazan negativan stav. To je vidljivo je na primjeru Gundulića i djela *Suze sina razmetnoga*, gdje žena prelazi iz idealne žene u ženu grešnicu te na kraju u ženu pokajnicu. Na početku, opisana je njezina zlatna kosa, koraljna usta i slatki, ljuveni osmijeh, ali to je sve zamka za muškarce. Žena je prikazana kao krivac za sinovljeve grijeha jer ona manipulira muškarcem i svojom ljepotom tjera ga na grijeh te je ženina ljepota simbol zla. Zatim njezini opisi postaju brutalni, žena postaje ružna, govori kako je ona prava zmija među cvijećem, ona je prikazana kao osoba bez morala, pokvarena i manipulatorica. Njezin glavni grijeh je opasna ljepota koja razara muškarčev moral i time ga tjera na grijeh i zlo. Na kraju, žena bludnica ima samo funkciju da upozori muškarce na čovjekovu sklonost da zgriješi.

Žena kao razvijena individua se javlja pojavom realističkog romana gdje se oblikuje ženska sudbina, kao i lik fatalne žene. Fatalna žena je veoma privlačna žena koja predstavlja opasnost

muškarcu te čini moralno upitne stvari zbog svojih kompleksa i trauma. O fatalnim ženama piše Kozarac u *Teni* i Tomić u *Meliti*.

U djelu *Tena*, ženski lik Tene prikazan je kroz razvijanje njezine ljepote, ali i na kraju kroz njezinu propast. Tenino zaljublivanje u Jaroslava Beraneka, sreća i zadovoljstvo, odnosno psihološke promjene koje je Tena doživljavala utjecali su na njezinu fizičku promjenu te tako ona postaje sve ljepša. Postaje sve svjesnija svoje ljepote, opsjednuta željom da vlada muškarcima te predstavlja pravi primjer manipulacije muških osoba. Fatalna žena koja zbog strasti i požude, straha da ne ostane sama te opterećena starom ljubavi, prelazi u grešnicu i ljubavnicu. Tenina moralna slabost vodi je do vidljivih tjelesnih ožiljaka i uništene ljepote. Gubeći svoju ljepotu, rastavlja se od svoje prošlosti kada je mogla imati bilo kojeg muškarca, zatim od svoje sadašnjosti dok gleda kako njezina ljepota nestaje i samim time nestaje i ona te na kraju od svoje budućnosti, jer shvaća da neće biti ljepotica kao prije. Tako Tena doživljava i svoje psihičko urušavanje.

Zatim *Melita*, koja predstavlja fatalniji, gori i kompleksniji lik nego Tena. Melita predstavljena kao apsolutna bludnica koja uživa u raskidanju bračnih odnosa, manipuliranju muškaraca te varanju sve čineći kako bi postigla što veće samozadovoljstvo. No ništa joj ne pruža dovoljno zadovoljstvo, pa cijelo vrijeme traži „to nešto“, iako ni sama ne zna što je to. Potpuno izgubljena u svojim željama, osjećajima i mislima te suočavajući se sa svojim odlukama i postupcima, doživljava psihički slom.

Tena i Melita predstavljaju prave fatalne žene hrvatske književnosti zbog svoje iznimne ljepote i fizičkoga izgleda, njihove fatalnosti i načina na koji obje manipuliraju muškarcima te na kraju, i po svojim tragičnim sudbinama.

8. LITERATURA

Primarna:

RAVLIĆ, Jakša. *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Ivan Gundulić I, Suze sina razmetnoga, Dubravka, Ferdinandu Drugomu od Toskane*. Knjiga 12. Matica hrvatska: Zora. Zagreb, 1964.

ŠTAMPAR, Emil. *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Josip Kozarac, Mrtvi kapitali, Među svjetlom i tminom, Pripovijesti*. Knjiga 53. Matica hrvatska: Zora. Zagreb, 1964.

MARULIĆ, Marko. *Judita*. Hanza Media i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb, 2021.

ŠICEL, Miroslav. *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Josip Eugen Tomić, Opančeva kći, Zmaj od Bosne, Melita*. Knjiga 45. Matica hrvatska: Zora. Zagreb, 1970.

Sekundarna:

DELBIANCO, Valnea. *Biblijske žene u hrvatskoj književnosti srednjega vijeka i renesanse*. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku (2006). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/36565> (pristupljeno 14.07.2023.)

FALIŠEVAC, Dunja. *Žena-autorica i lik žene u hrvatskoj književnosti, u: Zbornik zagrebačke slavističke škole 2002*. Zagreb, 2003.

FALIŠEVAC, Dunja. *Suze sina razmetnoga, u: Leksikon hrvatske književnosti: Djela*. uredila: D. Detoni-Dujmić et al. Školska knjiga. Zagreb, 2008.

MIKULIĆ-KOVAČEVIĆ, ANITA. *Analiza biblijskih heroína u Marulićevim djelima Judita i Suzana*. Colloquia Maruliana XI. Književni krug Split-Marulianum, centar za proučavanje Marka Marulića i njegova humanističkoga kruga, 2002. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/12197> (pristupljeno 14.07.2023.)

MILČINOVIĆ, Adela. *Žena u Kozarčevom radu*. Domaće ognjište. br. 2 –10. Zagreb. 1902.

NEMEC, Krešimir. *Femme fatale u hrvatskom romanu 19. stoljeća (Geneza i funkcija motiva)*. *Tragom tradicije*. Zagreb : Matica hrvatska. Zagreb, 1995.

PARLOV, Mladen. *Lik žene u Marulićevim mislima*. Colloquia Maruliana XIII, 2005. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/13645> (pristupljeno 15.07.2023.)

PETRAČ, Božidar. *Lik žene u hrvatskoj književnosti*, 1991. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/58635> (pristupljeno 14.07.2023.)

SABLIĆ TOMIĆ, Helena. *Ženski likovi s prijelaza stoljeća*. Dani Hvarškoga kazališta, 27(1), 2001. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/73924> (pristupljeno 19.08.2023.)

ŠICEL, Miroslav. *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća, Knjiga III*. Moderna, Zagreb, Naklada Ljevak, 2005.

ŠICEL, Miroslav. *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Školska knjiga, Zagreb, 1997.

TATARIN, Milovan. *Svetica i Bludnica: Starohrvatska legenda o Mariji Egipćanki*. Naklada Ljevak. Zagreb, 2003.

ZOVKO, Goran. *Dvostruki identitet Kozarčeve Tene*. Časopis Kultura komuniciranja, broj 4, 2015. Dostupno na: <https://ff.sum.ba/sites/default/files/casopisi/Kultura%20Komuniciranja%20br%204.pdf> (pristupljeno 08.08.2023.)

Internetski izvori:

GUNDULIĆ, Ivan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=23793> (pristupljeno: 26.07.2023.)

MARULIĆ, Marko. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=39221> (pristupljeno: 20.07.2023.)

KOZARAC, Josip. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33565> (pristupljeno: 30.07.2023.)

TOMIĆ, Josip Eugen. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=61707> (pristupljeno: 11.08.2023.)

SAŽETAK

Lik žene obrađen je kroz sva razdoblja u hrvatskoj književnosti, no većinom je prikazana ili kao idealna žena ili kao žena grešnica. U razdoblju renesansne hrvatske književnosti, postoje dva tipa žene, idealna žena i junačka žena. Junačka žena, odnosno *Judita* Marka Marulića je ideal kreposti i pobožnosti. Postoje tri tipa ženskog lika, a to su idealna žena, žena grešnica i žena pokajnica koje se pojavljuju kod Ivana Gundulića u *Suzama sina razmetnoga*. Zatim se u 19. stoljeću javlja čuvarica obiteljskog ognjišta i fatalna žena. Fatalne žene su reprezentirane kroz *Tenu* Josipa Kozarca i *Melitu* Josipa Eugena Tomića. U radu je kroz navedena djela analizirana ženska ljepota, odjeća i uljepšavanje.

Ključne riječi: žena u hrvatskoj književnosti, ženska ljepota, odjeća, uljepšavanje

SUMMARY

The portrayal of women has been explored throughout all periods of Croatian literature, with women mostly depicted either as the ideal woman or as a sinful woman. In the period of Renaissance Croatian literature, there are two types of women: the ideal woman and the heroic woman. The heroic woman, represented by *Judita* in Marko Marulić's work, embodies virtue and piety. There are three types of female characters: the ideal woman, the sinful woman, and the penitent woman who appear in Ivan Gundulić's *The Tears of the Prodigal Son*. Then, in the 19th century, we see the emergence of the guardian of the family hearth and the femme fatale. Femme fatales are represented through *Tena* by Josip Kozarac and *Melita* by Josip Eugen Tomić. The analysis delves into female beauty, clothing, and beautification.

Keywords: women in Croatian literature, female beauty, clothing, beautification